

BERICHTEN UIT NEDERLANDSCH OOST-INDIË.

REPORT

On the progress of the work done during the year 1900, in the Department of the Interior, under the direction of the Secretary of the Interior, and in the various bureaus and offices connected with the Department.

By the Commissioner of the General Land Office, and the various other officers and employees of the Department.

BERICHTEN

UIT

NEDERLANDSCH OOST-INDIË

VOOR

DE LEDEN

VAN DEN

SINT CLAVER-BOND.

1897.

III.

Niet in den handel.

's GRAVENHAGE,
T. C. B. TEN HAGEN.

BLICHTER

NEDERLANDSCH OOST-INDIË

DE EEDEN

STAT-OF-ART-BOEK

Van de hand

Van de hand

J A V A .

I. Kerk en school onder de Javanen.

De *desa* (dorp, gehucht) *Lamper of Nijlamper* ligt een half uur rijdens van *Semarang*. De lezer zal zich verbeelden met mij plaats te nemen in een aardig, ik had bijna gezegd, snoezig, tentwagentje, met een paar kleine paardjes bespannen. Er moet dus gereden worden? Zonder twijfel. Maar een missionaris loopt toch liever; en dat afstandje is de moeite niet waard. Zeer goed gezegd; doch er zijn eenige „maren”. 1°. Ik ben niet van de sterksten. 2°. Ik heb een groote kist met kerkgoederen bij mij. 3°. Ik moet weer terug en dan is 't al later op den dag en zeer warm; in deze landen, lezer, behoort men op te passen en der lieve zon een beetje uit den weg te gaan. 4°. Ik win tijd, kostbaren tijd en dat artikel kan ik wel het allerminst ontberen. Nog meer verontschuldigen kon ik aanbrengen; maar die houd ik achter voor een anderen keer.

Wij rijden dus een half uurtje den weg naar *Tjandi* op, waar 't in den vroegen morgen al krioelt van Javanen, waar de Chineezzen hunne toko's openen, waar uwe reukorganen alleronaangenaamst worden geprikkeld door den scherpen geur van bedorven visch. Een weinig verder op heeft men een prachtig gezicht op 't gebergte en, eer we 't merken, keeren we links en zijn in de *desa*.

Daar wordt onze komst gemeld bij monde van een klok, een wezenlijke klok. 't Is met haar gegaan, als met menig bewoner van dit onderaardsche: zij is, wat men noemen kan, zoetjesaan aan lager wal geraakt. Hare eerste jaren heeft zij als scheepsklok dienst gedaan; daarna kwam haar schoonste tijd, toen zij in de toren van Padang's kerk lang, zeer lang hare tonen aan den

dienst van den goeden God heeft geleend. Maar, verdrongen van haren hoogen zetel door eene grootere opvolgster, koos zij de ballingschap en ging over zee naar de nederige *dessá*. Ik was blij en mijne Javanen niet minder.

Nu moet ik u even het erf laten kijken. Het ligt aan den weg, afgesloten door een zwart hek en met twee gebouwen bezet, waarvan de pannen daken een indruk van voornaamheid geven. Het hoofdgebouw daar vóór u is de school. In die school staan banken, borden, hangen platen, daar is kortom alles, wat eene school een school maakt. Maar als ge zijt binnengetreden, en een kijk hebt gekregen op 't geheel, ontwaart ge tegenover u een groot gordijn; schuif dat weg en gij komt tot de bevinding, dat 't hoofdgebouw over de geheele breedte is afgeschoten en in twee deelen verdeeld; 't groote is de school, het kleine is altaar, biechtstoel en sacristie, en beide deelen zijn des Zondags kerk. Zoo iets is zeer eenvoudig, maar voldoet geheel aan alle eischen.

De klokketonen hebben de lieden bij elkaar geroepen en nu geschiedt daar, wat op zoo ontelbare plaatsen der aarde geschiedt: de goede Meester komt en offert zich voor 't heil van Zijn volk. Hier heeft Hij nu een passend altaar. Vroeger was 't er treurig. Nog niet lang geleden, den 2^{den} Kerstdag 1896, heeft die plechtigheid der inwijding plaats gehad. Ik was nu niet meer alleen; twee uitmuntende collega's Past. Hoevenaars en Past. v. Lith, vergezelden mij en toen ik eerst een klein onderricht had gegeven over de bestemming van eene kerk en over bidden, heeft Past. Hoevenaars het huis gezegend en de H. Mis opgedragen, onder een grooten toeloop van meest nog nieuwsgierigen, die nu voor een gedeelte al geloovigen zijn geworden. 't Was een schoone morgen voor ons drieën en Past. Frencken, die kort daarop naar Larantoeke vertrok en ook aanwezig was, verklaarde zich tot in de ziel getroffen door de eenvoudige plechtigheid en den eerbied onzer parochianen. Deze

zijn met hunne kerk zeer ingenomen. Geen wonder.

Het is volstrekt geen schuur of pakhuis, maar een fatsoenlijk, helder gebouw. Door de goede zorgen der Eerw. Zusters Franciscanessen van Semarang, die zich voor onze missie zoo verdienstelijk maken, ziet het altaar er vriendelijk uit: een mooi vloerkleedje, helder linnen, gemaakte bloemen — wat wil men meer? De goede God is er gewis mee tevreden, en wij dan?

Na den dienst wordt de voorhang neergelaten en dan zal de rest van de week *Lamper's* jeugd in dit gebouw hare hersenen oefenen op alle de wetenschappen, die aan eene inlandsche lagere school worden onderwezen.

Nu nog kennis gemaakt met den onderwijzer. Naast de school staat zijne flinke woning, waar alles proper is en waar ge voor uw plezier gaat zitten om een glas water te drinken uit een helderen put. Wij nemen dit dankbaar van hem aan en wenschen hem Gods besten zegen op zijn verdienstelijken arbeid.

Onlangs hebben wij hier prijsuitdeeling gehad. Vroeg in 't jaar, 2 Februari, valt de vacantie der inlandsche scholen. Onze weldoeners hadden er bepaald iets aan verkeken, als zij van die festiviteit getuigen waren geweest. Past. Claessens van Buitenzorg, die toevallig een paar dagen te Semarang verbleef, zat bij de plechtigheid voor en was uiterst voldaan. Ziedaar onze missie te *Lamper*.

En nu rijden we terug naar de stad; wij nemen den weg langs onze andere school, gelegen in Semarang. Alles dito dito; en omdat onze bijzondere scholen geheel zijn ingericht volgens 't model van 't Gouvernement, en de Gouvernmentsscholen tamelijk wel op de Europeesche gelijken en dus mijne lezers zich daarvan een juist denkbeeld kunnen vormen, zou 't hun verdrieten hier een lang relaas te vinden over zeer bekende zaken, waarvan de heugenis ons maar al te duidelijk uit onze jeugd is bijgebleven.

Toch mag ik niet zeggen dat ons schoolbezoek is

afgeloopen. Er is er nog eene school, waar geen onderwijs wordt gegeven in wetenschappen, eene school zonder banken, waar gij niet alles zult vinden wat een school een school maakt. En toch mag die inrichting veilig dien veelzeggenden naam dragen. Dicht bij onze kerk te Semarang staat een gebouwtje, een heel eind van de straat verwijderd, dat zich vooral onderscheidt door zijn allereenvoudigsten stijl. Gij ziet er een kastje en een leunstoel; verder zoekt ge vergeefs naar eenig zitgerief. Toch kunnen er velen plaats vinden. Op sterke, dikke matten hurken daar 22 of 23 jonge meisjes, allen Javaneesjes, en ontvangen onderricht in handwerken. De eenige stoel is de kathedraal der onderwijzeres en die onderwijzeres is Zuster Vincentia, bekend om hare vaardigheid in alles, wat men onder den naam van vrouwelijke handwerken kan begrijpen. Als wij ons daar vertoonen, zullen zich aanstonds 23 paar donkere, maar vriendelijke oogen op u richten, die dadelijk weer worden neergeslagen op een naai- of haak-, of nog hooger of lager werk, naar gelang 't verschil van kunde onzer leerlingen. Meteen zal de Zuster u bewijzen laten zien van de vorderingen dezer kinderen, die een benijdenswaardigen aanleg toonen. De heele school is gezeten, maar, zou men in Holland zeggen, als een kleermaker; onze gezeten burgeresjes verkiezen dat ver boven stoelen en banken. Iedereen, die deze inrichting bezoekt en de voortbrengselen der kunstvaardige vingers onzer nog kortelings schoolgaande kinderen bekijkt, zal, zoo niet zijne of hare bewondering, althans zijne of hare tevredenheid betuigen. De meisjes dezer school zijn opnieuw een levend bewijs van den onschatbaren invloed, door de Zusters geoefend op de vrouwelijke jeugd. De ongeunstelde omgang tusschen de onderwijzeres en de leerlingen treft u, en de schittering dier donkere oogen bij de vraag: of de kinderen veel van de Zuster houden, zegt u meer dan het langste en wel sprekendste betoog.

Het is hier de plaats voor mij bij de lezers van den St. Claverbond onze erkentelijkheid uit te spreken jegens de Eerw. Zusters Franciscanessen. Ik bedoel niet zoozeer haar werk voor de Europeesche gemeente, daarover zou ik een afzonderlijk kapittel moeten schrijven: 't groote weeshuis met zijne veelzijdige drukte, het externaat voor schoolgaande meisjes van iedere belijdenis, de Maria-school uitsluitend voor Katholieke kinderen — dat alles is te veelomvattend om in een paar bladzijden druks behoorlijk te worden behandeld. Ik heb 't oog op hare bereidvaardigheid voor onze, de Javaansche missie. Zuster Vincentia offert hare weinige vrije uren op aan de arme meisjes; de stoffen, welke deze kinderen verwerken, krijgen ze geschonken. Hebben wij iets noodig voor altaar of kerkje, onze wenschen worden niet zelden geraden en voorkomen: kortom de Eerw. Zusters vergaderen zich rijke verdiensten door hare toewijding aan de belangrijke zaak die „Javanen-missie” heet.

Zijn er nog weetgierige lezers, die vragen naar 't aantal Roomsche Javanen, naar onze wijze van werken onder dit volk, naar 't vertalen en bewerken van boeken, naar vooruitzichten en middelen, naar toekomstige nederzettingen, zij mogen bedenken, dat het beter is den geschikten tijd af te wachten, dan voorbarig neder te schrijven wat nog eenigen tijd dient gezwezen te worden; liever berichten zenden over uitgemaakte zaken dan over dingen, die nog in de lucht hangen; eerder willen voltooien wat ondernomen wordt, dan lang te voren verkondigen wat nog op vele wijzen vertraagd en belemmerd kan worden. Antwoorden op al de lasteringen, die tegen ons zoo al verspreid zijn, acht ik beneden mij. Zeker is dit: hadden wij alles op ons geweten, wat ons ten laste is gelegd, dan ware de hoogste galg van heel Indië voor ons niet hoog genoeg. En ook zeker is 't volgende: 't aantal protestantsche Javanen, die overigens geheel vrijwillig, zonder eenige uitnoodiging, belofte of

pressie van den kant der pastoors, Roomsch zijn geworden, is maar een heel klein gedeelte tegenover de bekeerlingen uit de Mohammedanen.

En hiermede een „tot weerziens!“ aan onze lezers in het dierbaar vaderland.

L. HEBRANS.

II. Inwijding der Kapel te „Villa Angela”.

„*Villa Angela*”, dit is de naam van ons buitentje te *Bantar Peteh*. Ieder, die de drukkende warmte onder-
vonden heeft, welke somtijds Insulinde's hoofdstad kan be-
nauwen; die getuige geweest is van de vele ziekten,
welke deze warmte menigmaal na zich sleept, begrijpt
de waarde van de nabijheid van een klimaat als Buiten-
zorg en de Preanger ons aanbieden. Het is daar, dat de
inwoners van Batavia eene schuilplaats gaan zoeken
tegen de hitte en de ziekte. Een aardig, lief buitentje
is *Villa Angela*, uitgedacht door den vindingrijken
geest onzer goede Révérende Mère, die, als altijd, bezorgd
voor het welzijn en de gezondheid harer Zusters, hierin
een middel vond om ons gedurende de vacantedagen
in de frissche berglucht nieuwe krachten te laten opdoen;
om de zieken in dit stille, koele oord herstel te doen
vinden. Onze *Villa Angela* is gelegen dicht bij Buitenzorg,
aan den grooten postweg. Stil, ver van 't rumoer
der woelige wereld, geheel door bergen ingesloten, is
het een oord, dat door zijne kalmte en rustige eenzaam-
heid juist datgene is, wat den geest, die sinds zoovele
maanden ingespannen werkzaam is geweest, eene ver-
kwikkende rust verschaft.

Sinds lang was het ons aller wensch geweest eene
kapel te hebben. Wel was er een vertrekje in de bijge-
bouwen als zoodanig ingericht, maar 't was toch niet
het rechte. Drie maanden vóór de groote vacantie van
1894 begon de bouw van een afzonderlijk kerkje en
toen we daar kwamen, was het kant en klaar. Van den
grooten weg af kon men het kapelletje reeds onderscheiden,
met zijne witgekalkte muren en frissche roode dakpannen,
oprijzend uit het groen. Hoe verheugd waren we met
onze nieuwe kapel! Een echt landelijk bedehuisje. Een

eenvoudig altaar, ter eene zijde een beeld van de Moedermaagd, ter andere zijde van den H. Jozef; boven het altaar eene prachtige schilderij van O. L. Vrouwater-Stoel, een geschenk van den Z.Ew. Heer Claessens, pastoor te Buitenzorg; aan de zijwanden de staties van den H. Kruisweg. Ziedaar ons kapelletje. Eenvoudig — en toch zoo recht bekoorlijk en aantrekkelijk; zoo uitlokkend om er een oogenblik neder te knielen en een hartelijk gebed op te zenden tot de lieve Moeder met haar Kind, die van boven het altaar zoo liefdevol neerzien.

Onze kapel was nog niet gewijd — wie zou het komen doen? Dat was eene vraag, die ons sinds lang bezig hield. Nooit zou het in ons opgekomen zijn Z.D.H.W. Mgr. Staal te verzoeken dit in persoon te komen verrichten. Doch een der pastoors raadde ons aan, de stoute schoenen aan te trekken. We deden het en ja, wezenlijk — ons verzoek werd goedgunstigaangenomen.

Den 31sten Mei, het feest onzer H. Stichteressse, werd tot de wijding bestemd. Onze Rév. Mère was voor de plechtigheid overgekomen en alle voorbereidselen werden gemaakt om het feest zoo luisterrijk mogelijk te vieren. Den dag te voren kwam Mgr. zelf biecht hooren. Den 31n, heel vroeg in den morgen, stond *Bantar Petek* al in feestdos. Keurige bouquetten prijken in de kapel. Doch ook de Villa zelve was door de kunstvaardige hand der Zusters rijk gesierd. Den binnentredende troffen terstond de kostelijke boomvarens der bergstreken en de bloemenweelde, welke overal in Insulinde, maar vooral op de hooger gelegen plaatsen zoo overvloedig is. Tegen 6 uur ongeveer arriveerden Monseigneur met Past. Claessens. Wij stonden allen bij ons kapelletje en waren getuigen van de inwijding. Daarna traden wij het gebouw binnen: Z.D.H.W. zou de H. Mis opdragen, door Past. Claessens geassisteerd. Onder de H. Mis gingen wij te Communie. De Zusters begeleidden de plechtigheid met gezang. De Rév. Mère had ons verrast met een orgeltje, dat nu voor het eerst zijne welluidende

tonen deed weerklinken. Onbeschrijfelijk was de indruk van dit liefelijk gezang in dit stille verblijf, te midden van de bergen en bosschen, omgeven door eene heiden-sche of Mohammedaansche bevolking; een gevoel van dankbaarheid, rust en kalmte doorstroomde aller harten.

Nadat ook Past. Claessens eene H. Mis had gelezen, bleven wij nog eenigen tijd bidden en begaven ons daarna ter eetzaal, waar een feestontbijt ons wachtte. Geruimen tijd nog bleef Z.D.H.W. gezellig met ons praten, vervolgens geleidde de R v. Mère Monseigneur onze villa rond om de verschillende vertrekken te bezichtigen. Tegen ongeveer half tien keerde Z.D.H.W. naar Buitenzorg terug.

Nog lang bleef de herinnering aan deze roerende plechtigheid en het eervol bezoek in ons geheugen bewaard. Is het niet, alsof iets van den bisschoppelijken zegen, op dien 31n Mei over *Villa Angela* uitgesproken, daarop is blijven rusten? Zoo menigmaal reeds drukte de R v. Mère den wensch uit, dat wij onder de omwonende inlanders veroveringen mochten maken voor Christus'Kerk, dat *Villa Angela* het middelpunt mocht worden van eene christen gemeente. Zou die wensch te stout zijn? Een heerlijk begin werd nog deze maand gemaakt door de eerste H. Communie van onzen huisjongen en zijne vrouw. Jozef en Maria met hun zoontje Inigo wonen het geheele jaar door op *Bantar Peteh*. Op ons erf hebben zij hun huisje, waar zij rustig leven, een deel van den dag aan gebed, studie en godvruchtige lezing wijdende. Des Zondags gaan zij naar Buitenzorg Mis hooren. Nu reeds openbaart zich hier en daar onder de bevolking belangstelling voor den godsdienst van Jozef en Maria. Nogmaals — zou onze wensch te stout zijn, de wensch, dat eenmaal in onze kapel de H. Mis zal worden opgedragen, niet alleen voor eenige Zusters, maar voor een groot aantal Christen Soendaneezen?

S U M A T R A.

I. Padang.

A. „Vox Domini” — „De stem des Heeren”.

De WelEerw. Heer B. Schweitz, Pastoor te Batavia, vergezelde als secretaris Z. D. H. W. Mgr. W. J. Staal op de Vormreis naar *Padang* en Bovenlanden, zooals den lezers uit de „Berichten” van 1896 bekend is. 1)

Wij willen thans nog even op dat herderlijk bezoek terugkomen, wjl zich daaraan de herinnering verbindt aan een voor ons heuglijk feit, waarvan toen nog niet goedschiks melding kon gemaakt worden.

Ziehier de zaak. Mgr. wilde *Padang* eenig blijvend, stoffelijk aandenken schenken van zijn eerste bezoek.

Vooreerst dit. Al spoedig na zijne aankomst alhier, was de Bisschop het Kerkhof gaan bezoeken, waar zijn Eerw. Heerroom Theod. Staal, op 24 April 1847 te *Padang* noodlottig om het leven gebracht, en de WelEerw. Heer Pastoor C. Reijnen, den 15^{en} Dec. 1844 te *Padang* overleden, het uur der opstanding wachten.

Na de steeds in goeden staat onderhouden graven bezichtigd, en voor de zielerust dier Eerbiedwaardige Herders gebeden te hebben, kwam bij Mgr. de gedachte op, hun herinnering alhier levendig te houden, en Z. D. H. W. be'loofde ons twee marmeren gedenksteenen te zullen zenden, die wij dan naar verkiezing konden plaatsen.

Onder dankbetuiging werd dit vriendelijk aanbod aanvaard en daar de R. K. Gemeente hier in Indië zich met den gang naar het kerkhof in 't algemeen nog niet zeer vertrouwd heeft gemaakt, werd besloten die beide steenen te plaatsen ter weerszijde in het voorportaal

1) Zie *Berichten* 1896, III.

der kerk, zoodat iedere bezoeker als vanzelf, zoolang onze kerk staan zal, aan de beide eerbiedwaardige priesters van *Padang* zal worden herinnerd.

Hiermede was echter Mgr.'s vrijgevigheid nog niet voldaan. Het was bij gelegenheid van eene der plechtigheden, door Z.D.H.W. te verrichten. Zooals op vele plaatsen, worden ook hier de geloovigen tot de kerkelijke diensten opgeroepen door een dubbel klokgelui. Het tweede gelui had plaats gehad, men maakte zich gereed voor den aanvang van den dienst, doch Mgr. verscheen niet. Onze ijverige herder spoedde zich eindelijk naar het bisschoppelijk vertrek.

„Monseigneur, het zal tijd worden: er is reeds tweemaal geluid.” *Tableau!*

„Geluid? geluid? heeft U hier een klok?”

„Welzeker, Mgr., dat wil zeggen een klokje. Heeft U niets gehoord?” vroeg onze Pastoor verbaasd.

Nu begon Mgr. eens hartelijk te lachen, maar zei niets. Men ging natuurlijk nu aanstonds kerkwaarts.

Na de plechtigheden werd tot algemeene vroolijkheid de klokkenkwestie andermaal op het tapijt gebracht, met het gelukkig gevolg dat Mgr. eindelijk besloot: „U moet een klok hebben: zóo gaat het niet! U moet er maar een bestellen; want inderdaad,” herhaalde Mgr., „ik heb hoegenaamd niets gehoord.” En toch, moet men weten, liggen kerk en pastorie slechts op 25 meter afstands van elkander.

„Zeer gaarne, Mgr. maar met Uw welnemen, de pastorie van *Padang* is niet rijk, en klinkende klokken zonder klinkende munt, dat gaat nu eenmaal niet...” Hier stond de Eerwaarde spreker stil, een bezorgden, veelbeteekenenden blik op zijn doorluchtigen gast richtend.

„Nu dan, ik zal ze betalen,” zeide Mgr., „en”, zogging Z.D.H.W. voort, „om U een mooie, flinke klok te bezorgen, twijfel ik niet of Pastoor Verbraak, (die van dit gesprek getuige was), zal ook wel een handje willen helpen.”

Deze — hetzij hem ter eere gezegd — scheen niet beter te verlangen: men kon het Z Ew. aanzien dat hij er prijs op stelde en zich gelukkig gevoelde iets voor *Padang* te mogen doen en, en met verlof van zijn Overste, beloofde ook hij gaarne op zijn budget van eeredienst een bescheiden sommetje A. M. D. G. uit te zullen trekken.

Wie nu in zijn nopjes was, zeker onze Pastoor Opdenkamp. Wel scheen er nu en dan een wolkje aan den horizon te komen wegens de *soesah* (bezwaren), waarmede men vooral in Indië bij zulk een geschiedenis te kampen heeft; doch er werd besloten een deskundige te raadplegen, en na de noodige op- en afmetingen viel alles ten gunstigste uit. Klok besteld, gegoten, afgezonden, ingeklaard, aan huis bezorgd — het ging alles bij tooverslag. Eere aan de firma Petit en Fritsen, te Aarle-Rikstel, die ten zooveelsten maal het bewijs leverde op dit gebied werkelijk eene specialiteit te zijn!

Tijdens een afwezigheid voor dienst te *Fort de Kock*, hoofdplaats der Padangsche Bovenlanden, ontving ik bericht, zoowel van de behouden aankomst als van de reeds aangekondigde plechtigheid der Wijding of eigenlijk Consecratie van onze klok, Zondag na mijne tehuiskomst te vieren. Z. D. H. W. had, op verzoek van onzen herder, dezen voor die gelegenheid gaarne de noodige volmacht geschonken, zoodat Past. Opdenkamp voor dat plechtig oogenblik als „wijbisschop” mocht optreden en ik natuurlijk als zijn secretaris — eene onderscheiding, welke mij in Europa waarschijnlijk nimmer ware te beurt gevallen!

De groote dag, 11 Oct. 1896, brak aan. Daags te voren was eene stevige houten stelling gemaakt van ongeveer 1½ M. hoogte. Die werd in het presbyterium geplaatst aan den epistelkant: daarop werd de ijzeren stoel bevestigd, waarin onze schoone klok was opgehangen. Prachtige guirlandes van verschillende croton-bladeren, met bloemen doorweven, slingerden bevallig

door en om stellage en klokkenstoel. De kerk was in feestdos, de geloovigen waren in Zondagsgewaad, „altemaal hemeldrachten,” om met Vondel te spreken.

In beide H.H. Missen hield Past. Opdenkamp een schoone gelegenheidspreek, opdat een ieder den hoogen zin der plechtigheid beter zou begrijpen. Na te hebben gewezen op den oorsprong, het aloude gebruik om de menschen samen te roepen tot den dienst des Heeren door bazuin- en trompetgeschal, zoo in het Oude als in het Nieuwe Verbond, totdat in de 5^e eeuw de klok daarvoor in plaats werd gesteld — verklaarde de Eerw. herder de plechtigheden zelve, waarbij de majestueuze verzen van den 28^{en} Ps. in fraaie woorden vertolkt werden:

„De stem des Heeren klatert over de wateren!

De God der Heerlijkheid dondert!

Des Heeren stem schalt met kracht!

Des Heeren stem klinkt vol majesteit!

Des Heeren stem breekt de cederen!

Des Heeren stem splijt vlammen vuurs!

Des Heeren stem doet de wildernis beven, beven
doet de Heer de woestenij van Cades!

De stem des Heeren ontbladert de wouden en in
Zijn tempel verheffen allen Zijne heerlijkheid!”

Na de plechtigheden van de H. H. Zalvingen op den voet met de geloovigen gevolgd te hebben, ging de Eerw. redenaar tot de toepassing over.

1°. De klok, roepstem des Heeren, roept allen, dringt door tot ieders hart, doch weerklinkt naarmate dat hart bereid en gestemd is. Voor de braven is zij de zoete uitnoodiging om den Bruidegom hunner zielen te ontmoet te snellen; voor het verloren schaap de roepstem in de woestijn van den grooten Herder der zielen; voor allen als een voorspel van het bazuingschal, dat den Grooten Dag zal aankondigen.

2°. Welk een gemis bij de verheven plechtigheden der H. Kerk zonder dit statig geluid!

Welk een indruk wanneer onder de Consecratie de stem des Heeren klinkt en den geloovigen aankondigt, dat de God van Hemel en aarde onder de nederige gedaanten van brood en wijn wezenlijk en waarachtig in ons midden is afgedaald!

30. Welk een troost voor hen, die aan het ziekbed zijn gekluisterd! Welk een opwekking voor de brave, arbeidzame huismoeder in haar drukken werkkring! Welk een droevige, doch ernstige en vermanende stem, wanneer een doode grafwaarts wordt gedragen! Hoe feestelijk klinkt die toon, wanneer een huwelijk wordt ingezegend!

Na deze toespraak werd het H. Offer voortgezet en de H. Wijding nam een aanvang.

Toen de heerlijke Psalm „*Vox Domini*,” door het zangkoor werd aangeheven en de H. H. Zalvingen begonnen, gaf de diepe stilte, die in het volle kerkgebouw heerschte, een ontegensprekelijk bewijs dat de plechtigheid indruk maakte.

Ten slotte werd het voorgeschreven Evangelie van Maria en Martha (Luc. X) gezongen en klonk de tot driemaal toe aangeslagen *g*-toon, welluidend en statig door het tempelgebouw.

Onder het feestelijk naspel op ons fraai harmonium keerden allen goed gestemd en voldaan huiswaarts.

Daags vóór Allerheiligen, omstreeks 4 uur in den namiddag, werden wij op eenmaal verrast door het bezoek van Past. Verbraak, die een paar dagen bij ons kwam wachten op bootsgelegenheid om naar zijn geliefd Atjeh terug te stoomen. Wat was ZEw. opgetogen, toen hij, mede-donateur der klok, hare eerste tonen mocht opvangen, die te 5 uur het Allerheiligenfeest inluiden, en heinde en ver over Padang en omme-landen in de lucht weerklonken! Het moet ZEw., die ook voor *Padang* zooveel gewerkt heeft, innig goed gedaan hebben, iets te kunnen bijdragen tot opwekking van den geest des geloofs in de harten van *Padang's*

Katholieken, die in weerwil van zooveel arbeid en offering, zoolang onverschillig zijn gebleven. Wellicht had ook dat „belletje”, thans door een flinke klok vervangen, er eenige schuld aan, dat velen in den waren zin des woords „Oostindisch-dooft” bleven.

God zij dank, mogen wij nu althans ons verheugen in een steeds toenemend kerkbezoek.

Of wij, pastoors, om deze nieuwe aanwinst in onzen schik zijn! Ik moet er echter bijvoegen, niet minder onze gemeente, en de Inlanders niet het minste.

Ja, het „*Ex ore infantium*”: „Uit den mond der kinderen en zuigelingen hebt Gij U lof bereid”, kan ook hier van toepassing zijn.

Verbeeldt u: van het oogenblik af, dat het bekend werd hoe er een klok zou komen, liep het gerucht als een vuurtje heel Padang door, — niets bijzonders trouwens voor wien Padang kent. Maar nauwelijks waren de eerste tonen gehoord, of zie tal van kinderen, vooral inlandsche, staan hun oogen uit te kijken naar de slingeren bij het gelui en spitsen hun ooren. In stomme bewondering staan ze als aan den grond genageld. Zelfs dogkar-verhuurders, *pedâh* (kar)-voerders, die langs rijden — menigmaal zag ik het, ja tot op den huidigen dag toe — houden hunne paarden in, luisteren en kijken naar boven met eene belangstelling, die plezier doet. De kinderen onzer Fröbelschool, waaronder vele zeer echt naïeve, zijn vóór het eerste gelui reeds op het kerkplein en zoodra de klok geluid begint te geven, gunnen zij zich het onschuldig vermaak de slingeren der klok en het geluid met stem en lichaamsbewegingen na te bootsen, voortdurend het oog op de klok gericht.

U moet weten, dat de firma Petit en Fritsen ons schreef, na een teekening van den toren te hebben ontvangen: „De klok moet licht en lucht hebben”, en dat was voor ons een vingerwijzing om de vaste jaloeziën uit onzen toren te nemen, zoodat nu de klok wat licht

en lucht betreft, geheel tot haar recht komt, daar zij van de vier windstreken uit kan gezien worden.

Bij die waardeering der inlanders, al komt ze voor een groot gedeelte uit de hun aangeboren nieuwsgierigheid voort, steekt het wel pijnlijk af Katholieken te zien, die het hoofd afwenden: ja wie weet met welke stem inwendig de roepende stem des Heeren beantwoorden.

Doch wij vertrouwen en bidden dat ook hier het woord van den Psalmist bewaarheid worde: „*Vox Domini confringentis cedros*: De stem des Heeren breekt de cederen.” Geachte leden van den St. Claverbond, bidt met ons!

Padang, 20 Nov. 1896.

P. NEYBOER.

B. Nieuwe Scholen.

Reeds vroeger hebben onze geachte Lezers en Lezeressen van den St. Claverbond in eenen brief van den Zeer Eerw. Heer Pastoor A. P. Smit eenige bijzonderheden omtrent ons huis en onze scholen vernomen. 1) Sedert zijn de laatste met de *St. Jozefsschool* of, gelijk zij hier genoemd wordt, de *Gratis-Fröbelschool* vermeerderd. Over de oprichting en strekking dezer school, alsook over de daaraan belendende Naaischool, wil ik u een en ander mededeelen.

Sinds lang gevoelde men de noodzakelijkheid en het nut, dat er in gelegen zou zijn, om naast de bestaande *Gemengde Fröbelschool*, er voor minder gegoede Katholieke kinderen eene aan toe te voegen, wijl er alhier geen enkele dergelijke inrichting bestond; zoodat de arme kleinen, die op zeven- of achtjarigen leeftijd tot ons kwamen, nog nauwelijks een woord hollandsch konden spreken of verstaan, veel minder bidden of iets uit den catechismus; met de kleine jongens was het niets beter, zooal niet nog erger gesteld. Met groote moeite kwamen er eenige het Katholiek onderricht in de kerk bijwonen, en al wat de Eerwaarde Heeren dan konden doen was: hen herhaaldelijk de noodzakelijkste gebeden voorzeggen, die zij bij een volgenden keer weer even goed kenden, als hadden zij ze nooit gehoord.

Dat zulke resultaten zeer verdrietig en voor ijverige Missionarissen onuitstaanbaar zijn, is gemakkelijker te gevoelen dan te beschrijven.

Toen dan ook de Eerwaarde Heer Pastoor J. D. Opdenkamp alhier geplaatst werd, meende ZEw. als eerste werk eene dergelijke inrichting tot stand te moeten brengen. Doch hoe? — Waren wellicht de finantiën van

1) Zie *Berichten*, 1892: *De Zustersschool te Padang*.

Padang's Kerk- en Armbestuur zoo overvloedig, dat men slechts de kast behoefde te openen, om de noodige onkosten te dekken? O neen, verre vandaar; de middelen moesten gezocht worden; doch de liefde is vindingrijk. Reeds bij het begin van 1893 begon men op ons uitgestrekt erf te bouwen. Er verrees, in betrekkelijk korten tijd, een flink lokaal, met zinken dekking, groot genoeg voor ruim tachtig kinderen, daarnaast nog eene naaischool voor groote Katholieke meisjes. In Juli bracht de „Prins Alexander” ons de twee Zusters, die de leiding der school op zich zouden nemen. Onze Eerwaarde Algemeene Overste stond ons haar gaarne af, want ook H.E.W. was met de nieuwe school ten zeerste ingenomen. Zoo begonnen dan op den 1sten Augustus en de Fröbelschool en de Naaischool. Aanvankelijk was het getal leerlingen der Fröbelschool niet groot, en het liet zich niet aanzien, dat ze tot dien bloei zou komen, waarin ze thans reeds verkeert.

Verschillende kinderen toch der R. K. school, die hunne broertjes of zusjes konden meebrengen, lieten deze tehuis, en op de vraag, waarom zij ze niet mee naar school brachten, was het gewone antwoord: „ze hebben nog geen kleeven”; zond men hun dus eerst de noodige *pakkéans* (kleederen) dan zouden zij komen, en zoo is het niet alleen voor de eerstelingen geweest, maar zoo gaat het voortdurend nog; zoodat, wil men hier het volkje voor het goede winnen, men niet volstaan kan met hen kosteloos alles te laten leeren, neen, men behoort hen daarbij te kleeden. — Op het einde van het eerste schooljaar bedroeg het aantal leerlingen 42, waarvan 15 jongens. Zijn dat nu Inlandsche kinderen? hoor ik u vragen. O neen, het zijn, of liever het heeten Indo-Europeanen, waarvan de meesten een Europeaan tot vader en een Inlandsche vrouw tot moeder hebben, soms ook omgekeerd; sneeuw wit zijn ze dus niet, doch 't zijn schepseltjes Gods, en hoe zwart soms van buiten, inwendig huist er nog eene engelreine ziel in, die ook

door het kostbaar Bloed van Jezus Christus is vrijgekocht. Wat weten nu die kleinen bij hunne komst? De meesten niets; zich in het Hollandsch te kunnen uitdrukken, daar is geen gedachte van; van het Maleisch, kennen ze het best de uitdrukking: *tra mau* (ik wil niet) en *poelang* (naar huis); zoodat er een onuitputbaar geduld noodig is, om hen te leeren spreken en de Hollandsche taal te doen verstaan, waarna men met het leeren bidden een aanvang kan maken; en toch, geachte lezers en lezeressen, ik wenschte wel, dat u eens om een hoekje van de deur kondet komen luisteren, hoe die kleine snaken in korten tijd reeds al de gebeden en de eerste lessen van den cathechismus geleerd hebben en hoe naïef ze soms in hunne vragen over den godsdienst voor den dag komen. Zoo was hun laatst iets verteld over den zaligen dood van den H. Jozef, waarna een der kleintjes uitriep: „A la Zuster, wel lekker zoo sterven”. Daarentegen zeiden eenigen, toen hun het lijden en de dood van onzen Goddelijken Zaligmaker verhaald werd, „Hè Zuster, ik ben bang, als ik daaraan denk”.

Thans is het getal tot zestig geklommen. Dezen ontvangen allen eenige malen 'sjaars eenige kleedingstukken, terwijl met het Sint-Nicolaasfeest voor elk een spiksplinternieuw pakje met de noodige lekkernij gereed ligt, op welken dag zij voor St. Nicolaas eenige versjes reciteeren, waarna de H. Man de geschenken uitdeelt. Al die kleinen ziet men nu 's Zondags in de H. Mis, wat volstrekt niet te verwachten zou zijn, zoo ze de school niet bezochten.

U begrijpt, dat dit alles tot groote voldoening onzer beide Eerw. Heeren Pastoors strekt, daar op die kleinen hunne hoop voor de toekomst gevestigd is.

De Katholieke naaischool doet insgelijks veel goed, schoon het aantal leerlingen gering is. Dit komt vooral hierdoor, wijl de meisjes op vijftien of zestienjarigen leeftijd deze eerst mogen bezoeken; dus als zij de school verlaten hebben. Ten andere omdat de meisjes in Indië

zoo jong reeds huwbaar zijn. Zoolang mogelijk blijven ze evenwel komen; we hebben leerlingen gehad, die, tot de week vóór haar huwelijk de school bezochten. Om die meisjes op dien gevaarlijken leeftijd zoolang mogelijk onder onze leiding te houden, en haar de school aangenaam te maken, wordt haar toegestaan, gedurende drie dagen 's weeks, allerlei handwerkjes te maken, waar de jeugd in Indië zooveel prijs op stelt. De andere helft der week leeren ze naaien, knippen, enz. Dit bevalt onzen goeden kinderen uitermate, gelijk u denken kunt; daarenboven hebben zij van tijd tot tijd een feestje, waar zij zeer op gesteld zijn, en dat haar tevens eene voortdurende aansporing is, om trouw te komen. Wij beoogen hiermede ze eenige uren aan hare gewoonlijk gevaarlijke omgeving te onttrekken, en tot brave toekomstige huismoeders te vormen, waartoe van de zijde der ouders meestal zoo bitter weinig bijgebracht wordt. Zij zelven hebben het in hunne jeugd niet geleerd, en denken er alzoo niet aan, hierin hun kinderen behulpzaam te zijn.

Op den 11den Aug. jl. heeft onze communiteit een gevoelig verlies geleden door het overlijden van een onzer dierbare Zusters, die bijna zeven jaren met ons gearbeid heeft tot welzijn der Indische jeugd. Zij had nauwelijks den leeftijd van een en dertig jaren bereikt. Zij beminde met hart en ziel hare lieve kleinen, vooral de armste waren haar het dierbaarst en ofschoon zij nog gaarne langer voor de jeugd had willen blijven werken, toch was zij gansch onderworpen aan Gods H. Wil, en stierf blijde, met het oog op de belooning, die haar wachtte. (1)

Hare begrafenis, hoewel eenvoudig, was toch indrukwekkend. De Heeren van het Kerk- en Armbestuur

(1) Zie *Berichten* 1896, V: bl. 80—81 en 1897, I: bl. 58—60 (haar laatsten brief.)

stelden er eene eer in, de kist te dragen; de kinderen volgden twee aan twee in eerbiedige stilte. Op het kerkhof sprak onze Eerwaarde Heer Pastoor een kort, maar treffend woord, dat vooral op de kinderen, die de overledene zoo liefhadden, diepen indruk maakte.

Moge onze goede Zuster Louisina z. g., onze voor-spraak zijn bij den Hemel-Vader, opdat onze scholen meer en meer in bloei toenemen!

Padang, 23 Nov. 1896.

Z'. M. LUCINE.

C. Hooge Bezoekers. Kerstfeest.

*Brief van de Eerw. Overste te Padang, aan Z.D.H.W.
Mgr. Staal.*

Monseigneur,

Wellicht is het UDHW. uit de courant bekend, dat onze Gouverneur, de Hoogedelgestr. Heer W. Michielsens, 25 Nov. ll. gehuwd is met Mejuffrouw Van Geuns. Die gebeurtenis wekte veel belangstelling in onze gemeente en langs de geheele Westkust, en niet ten onrechte, daar de Heer Michielsens om zijne rechtschapenheid aller hoogachting verdient en ook grootendeels geniet.

Ons huis en onze scholen mogen zich in zijne bijzondere gunst verheugen, en vooral onze arme kleinen der Sint Jozef- of gratis-Fröbelschool. Dezen deelen maandelijks in de restanten van den rijkvoorzienē disch, dien de Gouverneur den bezoekers zijner avondrecepties aanbiedt, en wel zóo overvloedig, dat onze 61 kleinen er zich ruimschoots aan kunnen vergasten.

O, Monseigneur, wat zou UDHW. genieten, wanneer U die arme kindertjes eens zag happen in die smakelijke, gemeubileerde broodjes! Kleinen van 3 en 4 jaar verorberen met smaak 3 boterhammen of meer, behalve nog de pasteitjes en het stuk heerlijke taart. Het geheel glijdt in een ommezien naar binnen. Zoo iets smaakt beter, dan een bordje droge rijst met een vischje van een vinger lang, hun gewoon ontbijt, middag- en avondkostje!

ZHEG. verlangde ook, dat onze lieve kleinen, op zijn huwelijksdag feest zouden vierē, en zond ons tot dat doel eene ruime gift, waarvan allen op chocolade en krentebroodjes, lekkers en suikergoed onthaald werden.

Aan zoo gulle traktatie moest zich natuurlijk feestvreugde paren. Wij hoorden dan ook dien geheelen

morgen het blijde volkje herhaaldelijk zingen: „Lang leve de Gouverneur! Lang leve Mevrouw!”

Wij meenden onzen Gouverneur en zijne Echtgenooten een blijk onzer hoogachting en waardeering te geven, door hen bij onze schooljeugd te verzoeken. De uitnoodiging werd gaarne aangenomen, en op 16 Dec. ontvingen wij ZHEG. en zijne jeugdige vrouw in onze, met groen en bloemen versierde St. Jozefschool, welke met de belendende naaischool zoo ruim is, dat onze 250 kinderen er met gemak in kunnen plaats nemen. Zij werden allereerst verwelkomd door een lied van de kleintjes der beide Fröbelscholen. Vervolgens wisselden de voordrachten der grooten en kleinen elkander af, tot ten laatste de groote meisjes in een keurig driestemmig gezang, door de piano begeleid, onzen Gouverneur en zijne Echtgenooten Gods besten Zegen over hun huwelijk toewenschten en daarbij den wensch uitten, dat wij nog zeer lang ZHEG. als Gouverneur van Sumatra's Westkust mochten behouden.

Na afloop stond de Gouverneur aangedaan op en sprak aldus: „Wat ik in deze oogenblikken gevoel, Eerwaarde Moeder en Zusters, kan ik onmogelijk in woorden weergeven. Veel kan ik niet tot U spreken, ik ben te zeer getroffen door hetgeen ik thans gehoord heb. Immer koesterde ik veel sympathie voor uwe degelijke inrichting, maar ik kan U verzekeren, dat deze op heden ten zeerste is toegenomen, en 't is mijn vurige wensch, dat uw Instituut zich in voortdurenden bloei moge verheugen. En U, lieve kinderen, dank ik recht hartelijk voor het genoegen, dat gij mij en mijne vrouw gedaan hebt door uwe schoone voordrachten en uw pianospel. Gij hebt waarlijk uw best gedaan. Nogmaals breng ik U allen, ook uit naam mijner echtgenooten, mijnen hartelijken dank”.

Nu klonk uit volle borst door het ruime schoollokaal: „Zij leven, lang!” waarmede de Gouverneur en zijne

vriendelijke echtgenoot met een drievoudig „hiep, hiep, hiep, hoerah!” instemden.

Eenige dagen later vierden wij het heerlijke Kerstfeest. Toen kon ieder, die wilde, zich overtuigen van den bloei en vooruitgang van Padang's Katholieke gemeente. De kerk was voor die gelegenheid zoo schoon mogelijk versierd. Planten en heesters, keurig gerangschikt, vervingen het zilver en de kostbare versierselen van de kerken in het moederland. Een allerliefst Jezus-Kindje lag te midden van groen en bloemen, en scheen een ieder uit te noodigen bij Hem troost en opbeuring in de bekommelingen des levens te komen zoeken. En het was, of de geloovigen de taal van het Kindje van Bethlehem verstonden, want er naderde grooter aantal dan ooit te voren tot de Tafel des Heeren. Velen vertoefden langer dan gewoonlijk aan de voeten van Jezus, opgewekt door het gezang der schoone kerstliederen, die tusschen de verschillende diensten en ook tijdens de stille Missen door het koor der Zusters en kinderen werden aangeheven.

Dat het hart van onze ijverige herders die dagen van vreugde overvloedde, wie zal het betwijfelen? Maar ook wie onzer zou H.Eerw. zulks niet van harte gunnen! U.D.H.W. zeker op de eerste plaats; daar U door jarenlange ondervinding weet hoe schaarsch de voldoeningen zijn voor het priesterhart in Indië.

Op den avond van den eersten Kerstdag, alsmede op Oudejaarsavond was het in onze kerk plechtig lof en preek. Beide keeren was de kerk te klein, om den toeloop van menschen te bevatten, zoodat wij van onze gewone zitplaatsen moesten afstaan, omdat allen niet konden plaats nemen. U begrijpt, Monseigneur, hoe gaarne wij dit deden en hoezeer wij ons met onze Eerwaarde Pastoors verheugden, over den vooruitgang van het Evangelie in ons geliefd Padang.

Over twee jaren, wanneer wij weder de eer en het genoegen zullen mogen smaken U.D.H.W. in ons midden

te zien, hopen wij, dat U zich over nog gunstiger teekenen van vooruitgang in 't godsdienstige op Sumatra's Westkust zal mogen verblijden.

Mag ik U.D.H.W. nederig verzoeken ons uwen Bisschoppelijken Zegen te willen schenken?

Met eerbiedige hoogachting

Van Uwe Doorluchtige Hoogwaardigheid

De nederige dienares,

M. LUCINE.

Pudang, 3 Maart 1897.

II. Atjeh.

Kerkelijke beschouwingen over Groot-Atjeh en Onderhoorigheden gedurende de tweede helft van 1896.

Panteh-Perak, den 31n December 1896.

Ook na het vertrek van den regeringscommissaris, Luitenant-Generaal Vetter, werden de krijgsverrichtingen voortgezet.

Het was omstreeks halfvijf in den morgen van Maandag, den 29n Juni 1896, toen 4 bataillons en de marechaussé's Anagaloen bereikten. Alles was er in diepe rust; de Atjehers sliepen als ossen. Na veel moeite te hebben ondervonden, om door of over de versperringen van de verblijfplaats der Atjehers te komen, mochten de onzen, vooral de marechaussé's, eene groote slachting onder de 200 Atjehers teweeg brengen; maar uit den slaap gewekt, grepen ook de Atjehers de wapenen, waaronder ook klewangs; men werd zelfs handgemeen. Wij brachten hun een verlies toe van 138 dooden en eenige gewonden; maakten meer dan 200 wapenen buit, en verbrandden en verwoestten hunne woningen. Het kostte ons een verlies van 10 dooden en 27 gewonden, waaronder licht Kapitein Jonkheer Graafland, de Luitenants Wagener en Dijkstra, en zwaar Luitenant Rijnen. Ook werden 2 zevenjarige Atjehers gewond binnengebracht. De levensgevaarlijk gewonde Ambonees Frans Rafel der marechaussé's, met een schot in den buik, moest ik terstond het H. Oliesel toedienen; tegen verwachting bracht hij den nacht vrij kalm door, en kon zelfs de H. Communie ontvangen, en binnen 3 weken met zijne echtgenoot en zoontje tot verder herstel naar de Padangsche bovenlanden vervoerd worden.

Wegens de onstuimige zee op de ree van Oleh-leh op Vrijdag, den 3n Juli, kon Generaal-Majoor de Moulin eerst den volgenden morgen de „Reael” verlaten. Nog dienzelfden dag bezocht hij, na de bestuursovername, het hospitaal, en hield 's avonds om 7 uren in de gouverneurswoning op het Generaalsplein te Kota-Radja receptie voor officieren, ambtenaren en burgers, tevens om afscheid te nemen van Kolonel Stemfoort, die den volgenden morgen naar Batavia vertrok.

Dinsdag, den 7n Juli, maakten 3 incomplete bataillons eene verkenning naar Boekit-Seboen en Kroeng-Kaba, om denzelfden dag terug te keeren; we hadden bij die gelegenheid 5 gewonden. Die dag kenmerkte zich door eene treurige gebeurtenis. Generaal de Moulin had zich ook naar het terrein der verkenning begeven; maar omstreeks één uur in den namiddag, te Lampoe-oek, in de nabijheid van Boekit-Seboen, kreeg hij een zonne-steek, gevolgd door een hartaderbreuk, werd langzamerhand sprakeloos, bewusteloos en stierf tegen 5 uren te Lam-pisang. Dat plotseling overlijden gaf hier eene groote verslagenheid. Het stoffelijk overschot droeg men 's avonds om halfzeven de gouverneurswoning te Kota-Radja binnen.

Met afwijking van alle andere begrafenis, die per stoomtram-lijkwagen plaats hebben tot aan het kruispunt van den ringdijk, de laan naar den Kraton, de wegen naar Oleh-leh en Ketapan-doewa, van waar dan het stoffelijk overschot door de portiek naar het kerkhof van Kota-Petjoet gedragen wordt, zoodat er veel van het deftige eener begrafenis verloren gaat, had op Woensdag, den 8n Juli, de begrafenis van wijlen Generaal-Majoor de Moulin op plechtige wijze plaats. Reeds vóór halfvijf 's namiddags waren officieren, ambtenaren en burgers op het Generaalsplein verzameld. Onder commando van Luitenant-Kolonel van Heutsz en Luitenant Adjutant der artillerie Doijer, beiden te paard, werd het stoffelijk overschot van wijlen Generaal-Majoor

de Moulin uit de gouvernementswoning gedragen, terwijl de ridders-hoofdofficieren als slippendragers dienst deden, en gevolgd door de officieren, ambtenaren, burgers en militairen over het Generaalsplein, de Avenue van Teijn, de Kratonlaan, langs de sociëteit, de missigit, over de Deijkerhoff-laan, den weg gaande naar Oleh-leh, door de portiek naar het kerkhof te Kota-petjoet, totdat men aan een plek kwam in de nabijheid der plaats, waar wijlen Generaal-Majoor Pel den 26n Februari 1876 begraven werd. Toen hield de muziek stil, en werd het woord gevoerd door den Marine-Kolonel Lucardie, den Luitenant-Kolonel der artillerie Boetje en den Predikant van Oosterzee. Daarop werd de kist in den kuil gelaten, en met kransen en bloemen bestrooid, en bedankte vervolgens de neef, Kapitein der infanterie de Moulin.

Donderdag, den 9n Juli, deden 5 compagnieën eene verkenning naar Lampagger, waarbij wij 2 inlandsche gewonden hadden.

Vrijdag, den 10n Juli, deed 1½ bataillon eene verkenning naar Lamkoenjit, zonder dat we gewonden kregen.

Zoodra bekend was geworden, dat Generaal-Majoor de Moulin een zonnesteek had gekregen, telegrafeerde men onmiddellijk naar Batavia, zoodat nog dien dag te Padang, Kolonel Stemfoort, juist bij diens aankomst, een telegram kon ontvangen, om over te stappen op de naar Atjeh vertrekkende boot, om Zaterdag den 11n Juli, aan te komen en op te treden als tijdelijk militair en civiel bevelhebber van Groot-Atjeh en Onderhoorigheden.

Reeds eenige maanden te voren had men op Atjeh's noord- en oostkust mijn jaarlijksch herderlijk bezoek verwacht; maar ik mocht er geen gevolg aan geven, zoolang de krijgsverrichtingen nog plaats hadden. Na den tocht naar Lohong wist ik, dat er gedurende een kleine 14 dagen aan de troepen rust zou worden gegeven. Daarom besloot ik van Maandag den 17n tot Zaterdag den 22n

Augustus naar Poeloe-Bras, Poeloe-Weh en Segli, en van Zondag den 23n tot Donderdag den 27n Augustus naar Edi en Telok-Semawé te stoomen per gouvernementsschooner „Havik”. De reis ter zee liep nog al naar wensch af; minder evenwel, toen ik Woensdag, den 26n Augustus, van Telok-Semawé stoomde; om 1 uur in den namiddag kregen we zulk een hevigen storm, die aanhield tot 4 uren in den nacht, de gezaghebber, de Heer Claus, gedurende zijn 40jarigen zeemanstijd nimmer beleefd had. Op al die zeeplaatsen had ik een druk kerkbezoek; 17 naderden tot de H. Tafel, terwijl ik een nog niet gedoopten militair voorloopig moest tevreden stellen met een catechismus, om hem later bij genoegzame voorbereiding te kunnen doopen en tot de eerste H. Communie toe te laten.

Den 27n Augustus, in den namiddag, keerden het 3e en 2e bataillon, de artillerie, de cavalerie, de marechaussée's de genie-troepen, het hospitaal-personeel, de dwangarbeiders van een tocht naar en buiten Indrapoeri, Moeroë terug. Bij die gelegenheid kwam de beruchte, weifelende Toekoe-Baid, zich vertoonen; maar ontdaan van zijn gouden kraag, zilveren medaille, werd hij in de gevangenis te Kampong-Geda opgesloten en later naar Batavia vervoerd. Wij hadden 1 gesneuveld en 17 niet gevaarlijk gewond. Het 14e bataillon bleef, evenals het 9e bataillon, achter te Passer-Samagani, bij Anagaloeng, maar keerde den 29n Augustus terug, terwijl het 9e bataillon pas den 11n September den terugtocht nam, om voor eenige weken door het 14e bataillon vervangen te worden.

Maandag den 31n Augustus verliet het 5e bataillon Atjeh, met achterlating der gezonden tot aanvulling.

Den 1n September werden in het bivouak te Passar-Samagani de onderluitenant Prikkel en een militair licht gewond.

In den vroegen morgen van den 6n September rukten 6 compagnieën uit naar Slimoen en Reng Reng, noordelijk van Indrapoeri, en keerden den 11n terug; maar onder-

vonden bijna geen verzet van den vijand: wij hadden slechts 7 licht gewonden, waaronder Luitenant Happé der cavalerie en andermaal Luitenant ten Seldam der infanterie.

Den 24n September werden 3 licht gewonde militairen van Samagani naar het hospitaal te Panteh-Perak vervoerd.

Hieruit blijkt, dat het verzet van den vijand sterk verminderd was. Van deze kalmte en het vooreerst niet voortzetten der krijgsverrichtingen maakte ik gebruik, om in den loop van September nu en dan op kerkelijke dienstreis te gaan naar de 15 bentings in de geconcentreerde linie. Ik doopte te Lamjong 2 onderofficierskinderen, te Tjot-iri 2 kinderen van een kanonnier en te Lampeneroet een kind van den Chineeschen toko-houder. Aan 41 dierde ik de H. Communie toe. Twaalf jaren lang had een militair, reeds als jongeling, de godsdienstplichten verwaarloosd en zich aan allerlei ongeregeldheden overgegeven, maar er gelukkig nog aan gedacht, om dagelijks een „Onze Vader” en een „Wees gegroet” te bidden; de plotselinge dood van een zijner vrienden bracht hem tot inkeer; hij begon ijveriger te bidden, en zich voor te bereiden, om bij mijne komst zich met God te verzoenen. Een ander, op het punt om een beletsel te stellen tot het vervullen zijner kerkelijke plichten, kwam gelukkig tijdens mijn verblijf tot betere gedachten. Een derde werd bewogen door het schrijven zijner vrome zuster, waardoor hij tot inkeer kwam, om getrouw te blijven aan hetgeen hij eenmaal aan zijne, nu overleden moeder beloofd had.

Behalve de reeds bestaande posten, buiten de geconcentreerde linie Tjot-Goeë, Loknja, (bij het vroegere Kroeng-Raba,) Samagani, werd in den loop van September nog bezet Tjot-Mandjan, bij de Blang-Bintang; met de bepaling dat Samagani een maandelijksche, de overige buitenposten halfjaarlijksche posten zouden zijn.

Toen ik van mijne dienstreis terugkeerde, was de cholera onder de Europeesche, Amboncesche en inland-

sche militairen en Chineezzen op verschillende plaatsen uitgebroken, maar, gelukkig! zeer sporadisch: gedurende 4 weken tot half October waren in het cholera-lazaret, bij het hospitaal te Panteh-Perak, 50 lijders binnengebracht, waarvan 30 stierven; aan 17 lijders, waaronder ook een paar gewone buikzieken in andere zalen van het hospitaal, diende ik de laatste HH. Sacramenten toe; zes kwamen het gevaar te boven.

Hevige regenbuien, die op Zondag den 4n October, begonnen, en gedurende 5 dagen voortduurden, temperden wel eenigszins den vrij algemeenen angst, die bij het uitbreken van cholera gewoonlijk de gemoederen aangrijpt.

In de laatste jaren komt de cholera in Atjeh zelden voor. Ziehier hetgeen ik daarover kan meêdeelen. Toen in November 1873 het Italiaansche oorlogschip „Mandaloni,” gezagvoerder Generaal Ninio Bixio, dat 10,000 man kon overbrengen, door onze regeering was gehuurd tot het overbrengen van troepen naar Atjeh, brak op reis de cholera uit. Generaal Bixio zelf bezweek er aan; zijn lijk, dat in een kookketel buiten Lampagger begraven werd, is in 1876, onder het bestuur van Generaal-Majoor Wiggers van Kerchem, door Kapitein Bandok teruggevonden, en naar Italië overgevoerd. Zij duurde voort tot de 1e helft van 1877; maar 10 pct. herstelde. Sedert kwam zij in 1882 en in enkele volgende jaren slechts sporadisch voor. Na een paar jaren daarvan bevrijd gebleven te zijn, vertoonde zij zich weder gedurende 14 dagen in de 2e helft van November 1891. Van de 60 gevallen, zooals ik in dat jaar beschreven heb, genazen 45, dus 25 pct., terwijl nu 40 pct. genazen.

Den 2n October werden bij een verkenning van Loknja naar Lepon 4 militairen licht gewond, en bij eene verkenning buiten Samagani 7 militairen licht en 1 zoo zwaar, dat hij dra overleed.

Zondag den 11n October, 'smorgens om 9 uren, hield ik te Oleh-leh eene kerkelijke plechtigheid, namelijk de inzegening der Sint-Aloysiuskapel, vlak bij het tramstation.

Wat gaf aanleiding tot het bouwen dier kapel?

Toen ik in 1887 bemerkte, dat de gemeente te Oleh-leh toenam, en het voor velen moeilijk was, de H. Mis te Panteh-Perak bij te wonen, besloot ik elken Zondag dáár een tweeden H. Dienst te houden. Van Zondag den 18n September tot den 25n November 1894, hield ik kerk in de inlandsche school, mij welwillend daarvoor afgestaan door wijlen Generaal-Majoor Teijn, en toen die school den volgenden dag werd afgebroken, hield ik van Zondag den 2n December 1894 tot den 4n October 1896 kerk in de open galerij van het magistraatsbureau, mij welwillend daarvoor afgestaan door Controleur Gisolf; maar wijl de ruimte te beperkt was, en de dienst vlak aan den openbaren weg plaats had, beraamde ik terstond het plan, te Oleh-leh een kapel te bouwen. Na meer dan een jaar gerekwesteerd te hebben, eerst op mijn naam, en vervolgens op naam van den president van het R. K. kerkbestuur, kwam eindelijk in Februari van dit jaar het gunstige antwoord der Regeering: dat het terrein, waar vroeger de inlandsche school stond, van 20 op 12 meter, à 5 cent per vierk. meter, aan dat bestuur kon worden afgestaan. Op Zondag, den 9n Maart, legde ik den eersten steen, vertrouwde het werk toe aan den chef van den waterstaat, den heer Alexander Gijsbertus den Hartog, en, dank aan zijn geestkracht, was de kapel in 7 maanden gebouwd. Zij bestaat uit een ijzeren geraamte, waartusschen djatiehouten planken geschroefd zijn, heeft een netten toren met kruis, en kan, in hare afmeting van 15 op 5 meter, meer dan 60 personen bevatten. Om en achter de nis van het altaar is een kleine sacristie. Het dak is van zink, waaronder een houten plafond, zoodat de warmte eenigszins getemperd wordt. De vloer is van witte en grijze vierkante steentjes, mozaiekvormig gelegd. De kapel is, om haar netten, artistieken vorm, waarlijk een sieraad van Oleh-leh. Wanneer op de Zondagen de dienst van 7½ 's morgens is afgelopen, en de tram van 8½ mij in

een kwartier heeft overgevoerd, kan ik om 9 uren de dienst nu in een Onzen Lieven Heer waardige kapel doen. De trein van 10 uren brengt mij weer naar Kota-Radja terug; zoodat ik tegen half elf eenig voedsel kan nemen te Panteh-Perak. Deze kapel kost met inbegrip van den grond f2742.60; het meubilair f300; dus in het geheel meer dan f3000.—. Mogen de ingezetenen van Oleh-leh, burgers, militairen en matrozen, het menschelijk opzicht met voeten treden, naar het voorbeeld van den H. Aloysius, die de wereldsche kroon verwierp ten voordeele van zijn broeder Rudolf, om, in den dienst van God, des te eerder een hemelschen kroon te verwerven; mogen zij geregeld dáár de H. Mis en preek komen bijwonen!

Zaterdag, den 17n October, rukten 's nachts het 3e bataillon, een peloton van het 14e bataillon, marechausés, enz. uit naar het Lamkraksche gebied, vernietigden kleine versterkingen, namen 7 Atjehers gevangen tusschen Biloel en Lamkrak; wij hadden het verlies te betreuren van een gesneuvelden militair en 8 gewonden, waaronder Luitenant Meerburg, wel licht gewond, maar een bijzonder zorgvuldige behandeling vorderend. Voor den militair Jakob Krijnen was het noodig, dat ik hem de laatste H. Sacramenten toediende; zijn arm scheen eenigszins verbrijzeld te zijn.

Maandag, den 19n October, 's morgens half acht, stoomde ik op een kalme zee per gouvernements-stoomer „Condor” naar Poeloe-Raia; nog denzelfden dag, 's namiddags tegen 5 uren ging ik aan wal. Op de twee volgende morgens las ik er de H. Mis, diende aan 5 de H. Communie toe, doopte 2 kinderen en een volwassen persoon, die vroeger in de leer van Menno was opgeleid, maar sedert geruimen tijd in den R. K. godsdienst was onderricht; over eenige maanden hoopt hij zijne eerste H. Communie te doen.

Woensdag, den 21n October, stoomde ik tegen den nacht per „Condor” van Poeloe-Raia, en bereikte den

volgenden morgen Melaboe. Elken morgen woonden eenige, op den eerstvolgenden Zondag alle ingezetenen de H. Mis bij, die ik in de onderofficiers-cantine aan God opdroeg. Ik had het geluk hier eene Javaansche vrouw voor te bereiden en te doopen, om haar later tot de 1e H. Communie toe te laten. Niet minder gelukkig was ik, toen ook hier een volgeling van Menno aan mij het verlangen te kennen gaf, om voorbereid te worden voor het Doopsel en de eerste H. Communie. Nog tijdens mijn verblijf kon ik hem doopen en de H. Communie toedienen. Bovendien had ik nog 7 H. Communiën.

Maandag, den 26 October, 's avonds tegen 10 uren, stoomde ik per „Maha-Vajirunhis” langs Tingkel, Goenoeng-Sitolie (op het eiland Nias), Baros, Siboga en Natal. Het kerkelijke dienstwerk bepaalde zich op die plaatsen bij een preek, voorafgegaan en gevolgd door gezang, 20 biechten en 5 doopsels.

Zaterdag, den 31n October, 's namiddags tegen half vier bereikte ik Padang, alwaar ik hartelijk verwelkomd werd door de ijverige Pastoors Opdenkamp en Neyboer en een weinig later door de goede Zusters. Kort was evenwel de vreugd; want Dinsdag, den 3n November, na een paar uren met Broeder Zinken te hebben kennis gemaakt, verliet ik 's avonds om 6 uren Padang, en bereikte den 6n November Atjeh.

Den 27n October, intusschen waren 1½ bataillon enz. naar Indrapoeri gegaan, van waaruit verkenningen werden gemaakt tot ver buiten Slimoen en Reng-Reng, welke twee plaatsen reeds tusschen den 6n en 11n September verkend waren. Eerst den 8n November keerde men terug, met achterlating van 1 compagnie. Gedurende dat tijdperk kreeg men 5 licht gewonden, waaronder Luitenant der cavalerie de Koningh.

Op Zondag den 8n November, kwam Kolonel van Vliet in Atjeh als Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden, na 3 maanden tot herstel van gezondheid

in frissche streken op Java te hebben doorgebracht.

In den nacht van den 12n November maakte een patrouille van Kroeng-Raba eene verkenning naar Lepong; 's morgens om 9 uren kreeg de 1e Luitenant der infanterie Gobius van het Hollandsche leger een doodelijk schot in het hoofd; een uur later stierf hij, met achterlating van eene weduwe op Java; nog sneuvelden 2 militairen, en werden 5 gewond, waarvan één denzelfden dag stierf.

Zaterdag, den 14n November, rukte Luitenant van Leiden te Segli met 50 man uit, om den overmoed van 15 Atjehers te beteugelen; 4 Atjehers sneuvelden, de Luitenant kreeg een kuitwond.

Dinsdag, den 17n November, geschiedde 's morgens om 10 uren de overgave van het bestuur door Generaal-Majoor Stemfoort aan Kolonel van Vliet. De Generaal verklaarde in zijn speech, dat, dank aan onze zegevierende wapenen, Atjeh nimmer een zoo gunstig tijdperk heeft gekend. In den na-avond was er een zeer opgewekte partij in de sociëteit ter eere der familie Stemfoort. Twee dagen later vertrok die familie.

Tegen den middag van den 20n November rukte het 3e bataillon langs Samagam uit naar het Lamkraksche gebied, waar men eenige hoofden, die zich daar verzameld hadden, om een *kandoerie*-feest te vieren, hoopte te verrassen. Men keerde den volgenden dag terug met 4 gewonden, waaronder een militair, Joannes Cornelius Mariën, van Tilburg, zeer zwaar; een kogel had langs het hart door zijn rug zich verwijderd; zijn toestand vorderde, dat ik hem onmiddellijk de laatste H. Sacramenten moest toedienen; hij stierf den 25n November, nadat hij de beide laatste dagen maar een weinig bij kennis was geweest.

Sedert den 9n November begon het in het hospitaal te Panteh-Perak er weer treurig uit te zien. De 14daagsche verkenning van den 27n October tot den 8n November buiten Indrapoeri, werkte zeer nadeelig

op de militairen. Eenige honderden kwamen in het hospitaal met koorts, waaronder velen met typhoeusche koorts; den 10n November vertoonde zich weder de cholera, welke tot het einde des jaars bleef voortduren; gedurende 7 weken diende ik aan 45 koorts- en cholera-lijdens de laatste H.H. Sacramenten toe. Evenals in Sept.—Oct. zijn van de 50 cholera-lijdens 30 overleden.

De 5n December trachtte men vergeefs buiten Segli eene vijandelijke benting te nemen, met verlies zelfs van 3 dooden en 9 gewonden, waaronder Luitenant Dudok van Heel, met een schot in de dij.

Door de veelvuldige regens in December was het niet doenlijk in de lage heuvelterreinen verkenningen te maken; zoodat de militairen gemakkelijk gelegenheid vonden, om het Kerstfeest te vieren: 200 militairen, burgers en kinderen woonden op den 1en Kerstdag geheel of gedeeltelijk, de 3 H.H. diensten bij, terwijl 52 tot de H. Tafel naderden.

In den loop des jaars heb ik in Atjeh toegediend: 63 doopsels, 557 H.H. Communiën, waaronder 4 eerste en 234 Paasch-communiën, en aan 118 de laatste H. Sacramenten.

Globaal genomen, zijn in de laatste negen maanden 150 gesneuveld of aan wonden overleden; 850 en meer gewond, nog in leven, hetzij verminkt of hersteld.

Zonder overdrijving beweert men, dat er in dien tijd 1000 en meer Atjehers gesneuveld en nog veel meer aan cholera overleden zijn, en dat niet alleen schrik en ontsteltenis zich van de Atjehers hebben meester gemaakt, maar dat ook de vechtlust in Groot Atjeh steeds minder en minder wordt, als een gevolg of uitwerksel daarvan.

Dank zij onzen zegevierenden tochten, vooral in de Pinksterdagen, den 23n, 24n en 25n Mei 1896, zookrijgskundig beraamd en beheerd, is Neerlands roem in Atjeh gestegen, misschien nimmer zoo groot geweest.

Moge Gods zegen over Atjeh nederdalen! Ik beveel daarom, godvruchtige lezers, Atjeh en zijn herder in uwe vrome gebeden.

H. C. VERBRAAK.

III. Tandjong Sakti. Bezoek van Mgr. Staal.

In den loop van de maand Maart heeft Z. D. H. Mgr. Staal, bisschop van Mauricastro en Apost. Vic. van Batavia, een herderlijk bezoek gebracht aan de Missie van *Tandjong Sakti*, gelegen in de residentie Benkoelen op de Westkust van Sumatra. Deze missie-post, vóór eenige jaren opgericht door den ijverigen Pastoor J. v. Meurs z. g., is helaas de eenige, die de R. K. Missie bezit onder de inlandsche bevolking van het uitgestrekte eiland Sumatra. Uit gebrek aan missionarissen ten geschikten tijden, zijn andere christelijke gezindten, is vooral de Islam ons vóór geweest op dit rijke eiland, waarvan de stoffelijke verwachtingen in den laatsten tijd zoo groot zijn; zoodat nu ternauwernood een hoekje kan gevonden worden, waar de bevolking nog geschikt blijkt tot het ontvangen van den waren godsdienst van Christus. Wat de fanatieke leer van Mohammed is geweest voor reeds gevestigde Christenheden, is t hier niet noodig te vermelden; een terugblik op de geschiedenis der vroegere Christen volken van Azië en Afrika leert ons genoeg. Zij is nu nog bijna even noodlottig voor de op te richten gemeenten: zij werkt, volgens een gezegde van Mgr. Staal, even verzengend als kokend water voor bloemen en planten. Meermalen was ik in de gelegenheid met Mohammedanen te spreken; maar hunne dweepzuchtige vooroordeelen maken hen totaal onvatbaar voor eenige redeneering. De Koran is *het* boek; Mohammed is *de* profeet; door de meer ontwikkelden wordt Jezus, onze aanbiddelijke Verlosser, ook wel onder de profeten gerekend, maar ver beneden Mohammed geplaatst; voor de onwetenden, maar juist daarom meer dweependen, is Hij een slecht mensch; voor allen zijn de Christenen niets meer dan *Kafies* (heidenen) en honden. Met deze verfoeilijke leer is

verreweg het grootste deel der inlandsche bevolking besmet, en waar zij nog niet is doorgedrongen, komt ieder jaar een heirleger van *hadji's* om het nog overgebleven terrein in te nemen.

De vallei van *Passoemah Oeloe Manna*, waar *Tandjong Sakti* ligt, is tot nu toe tamelijk van den Islamschen invloed bevrijd gebleven; en het is daarom wellicht dat de kerkelijke overheid haar heeft uitgekozen om er eene missie te vestigen.

Toch blijft de heidensche bevolking nog zeer gehecht aan hare bijgeloovige gebruiken, zoodat de vooruitgang van het Christendom niet bijzonder voorspoedig is; wat ook veel te wijten is aan de achterdocht, die de inlanders koesteren voor alles wat hun gewordt van den kant der *orang blanda* (Europeanen). Hier bestaat een voor dezen weinig vleiend liedje, dat wij aldus letterlijk vertalen: „Wacht u geloof te schenken aan de menschen van Kissam (eene streek in het Palembangsche), aan de duivels van Chineezen en Europeanen”.

Toen ik in Juli 1891 hier kwam, waren er 4 gedoopten, nu is het aantal ruim 160, waarvan Z. D. H. er een 96tal het H. Vorinsel heeft toegediend. Een tiental volwassenen was nog afwezig.

Tandjong Sakti ligt op 126 paal afstands van de hoofdplaats Benkoelen, dus tamelijk ver 't binnenland in, vandaar dat de reis er heen hare eigenaardige moeilijkheden meebrengt.

Er is echter een groot verschil tusschen deze en andere missieposten, die n.l. waar ons gouvernement nog niet zoo geregeld gevestigd is, zooals Flores, Soemba en meer andere; terwijl toch die landen min of meer onder het bestuur van inlandsche vorsten staan, en dezen dikwijls weinig over hebben voor de welvaart hunner onderdanen, zoo bekommeren zij zich ook weinig om het aanleggen van wegen en verkeermiddelen; waar ons gouvernement echter het bestuur in handen heeft, was het steeds eene eerste zorg goede of ten minste bruikbare

wegen aan te leggen. Men denke aan het heerlijke net van wegen op Java en den reusachtigen aanleg van Daendels, reeds vóór eene eeuw. Sumatra behoort echter tot de zoogenaamde „Buitenbezittingen”, en is derhalve zooals in de meeste opzichten, ook in dat van wegen meer stiefmoederlijk bedeed dan Java; ongeveer zooals in Nederland de uithoeken van provinciën en gemeenten, in vergelijking met de hoofdplaatsen. In één opzicht wint het echter Sumatra van Java, n.l. door de lengte van zijn hoofdweg. Deze toch doorloopt den verbazenden afstand van 8 graden of 120 geogr. mijlen. Hij begint 5 graden onder de linie en loopt tot den 3n graad er boven. Voor de zuidpunt, ongeveer op de hoogte van *Kroë* af, loopt een 5 à 6 meter breede weg langs de Westkust tot bij Padang; hier verlaat hij de kust, doorloopt de Padangsche Bovenlanden en de residentie *Tapenoeli*, nadert bij *Siboya* weer de kust en bereikt eindelijk *Sinkel*, op de grenzen van het gouvernement *Atjeh* en Onderhoorigheden. Van uit dezen hoofdweg loopen hier en daar andere wegen het binnenland in naar bewoonde streken, aan ons gezag onderworpen; maar ook niet verder dan op de grens der onafhankelijke staten, waar nergens wegen worden aangetroffen, tenzij voetpaden of rivierbeddingen, als wegen gebruikt. Slechts één hoofdweg doorloopt Sumatra op zijne geheele breedte, die n.l. welke *Benkoelen* met de hoofdplaats *Palembang* verbindt. Daar het *Barigan*-gebergte, dat Sumatra van het Noorden tot het Zuiden doorsnijdt, dicht aan de Westkust gelegen is, zijn al de binnenwegen, evenals de terreinen waar zij doorloopen, zeer geaccidenteerd; de groote weg echter langs de kust is bijna geheel en al effen, maar van tallooze rivieren, beken en moerassen doorsneden.

Het onderhoud dier wegen is ten laste der bevolking en maakt wel het zwaarste gedeelte uit van den zoogenaamden „heerendienst”. Ieder heerendienstplichtige heeft zijn aandeel: 20, 30 of 40 vaam, naargelang de dicht-

heid der bevolking, te onderhouden. Iedere maand moeten zij uitkomen, zooals men zegt; de dag waarop zij uitkomen heet: *hari boelan* (dag der maand); komt men op zulk een dag of een der volgende voorbij, dan ziet men honderden mannen langs den weg gehurkt, bezig met het gras af te snijden, of de slootjes te reinigen, of kiezel midden op den weg te brengen. Het kiezel halen zij in mandjes uit de bedding der rivieren, soms van zeer verre. Die zijne taak verwaarloost of niet naar genoegen van den opzichter volbrengt, wordt gestraft, gewoonlijk met eenige dagen dwangarbeid.

De lezer houde ons deze uitweiding over wegen ten goede; het is voor den missionaris eene zaak van het allergrootst belang, of en hoe men ergens komen kan, in Europa voelt men dat zoo niet; men kan alle plaatsen bereiken, al is het dan ook soms met een bespatten schoen of natten voet; maar wanneer men rivierbeddingen moet volgen, zich langs ongebaande paden begeven of zelf een weg door 't woud moet kappen, dan begrijpt en gevoelt men meer wat een goede weg waard is.

Gelukkig zijn hier de hoofdwegen tamelijk goed. Wil men van *Benkoelen* naar *Tandj-ong Sakti* reizen, dan volgt men 88 paal ver den grooten weg langs de kust tot *Manna*, standplaats van een controleur van het binnenlandsch bestuur; van daar tot hier volgt men een binnenweg door de bergen, 38 paal lang. De bergweg wordt te paard afgelegd; de vlakke wegen in *palankijn*, getrokken door een *sappi* of Indischen os. Die *sappi*'s zijn onbetaalbare beesten; als zij op hun tijd eten krijgen, zijn ze onvermoeibaar, en ieder paard moet het op den duur tegen hen afleggen. Slank en licht gebouwd, zijn zij niet zoo traag als de logge os, dien wij in Europa kennen; zij stappen flink door en zetten het nu en dan op een draf, indien hunne vracht niet te zwaar is. Maar het *palankijn* of karretje is voor ons Europeanen onpraktisch, daar er geen zitbank in is, en men derhalve op den vlakken bodem moet plaats nemen, op de wijze

der inlanders, met de beenen kruislings onder het lichaam teruggetrokken, hetgeen voor ons niet lang vol te houden is; en heeft men geen kussen of iets van dien aard ter beschikking, is het op den duur een waar torment. Ook zijn de afmetingen veel te klein, zoodat men geen weg weet met de beenen, als men eens wil veranderen om een gemakkelijker houding aan te nemen. Eindelijk is het te laag van dak, zoodat als men er niet aan denkt, het hoofd bij het instijgen in onzachte aanraking met de bedekking komt. Die bedekking is bovendien van zink of plaatijzer, hetgeen, door de brandende zon geblaakt, het voertuig op een heetgestookten oven doet gelijken. Als dat dan eenige dagen duurt, dan is men werkelijk blij, wanneer de eindpaal der reis in het verschiet komt opdagen.

Mgr. Staal kwam den 7^{den} Maart met de boot der Pakketvaart-Maatschappij te *Benkoelen* aan. Ik bevond mij reeds een dag of wat ter plaatse, om degenen, die het H. Vormsel moesten ontvangen, voor te bereiden. Zoo luttel is het aantal R. K. aldaar, dat er, ofschoon nimmer een bisschop de plaats bezocht had, slechts 7 waren, die dit H. Sacrament konden ontvangen. Het aantal Paasch-Communiën bedroeg 15, waaronder 4 militairen van het garnizoen en 1 eerste H. Communie. De belangstelling en nieuwsgierigheid waren groot, en lokten allen, zoowel burgerlijke als militaire ingezetenen, naar het met bloemen en draperieën versierde kerkgebouw. De plechtigheid had plaats op Zondag, 14 Maart. Den volgenden dag verliet Mgr. *Benkoelen* om zich naar *Tandjong Sakti* te begeven, niet in een ossenkar, maar in een groot, gemakkelijk rijtuig, getrokken door twee vurige paarden, alles toebehoorende aan den H. Ed. Gestr. Heer Schultz, Resident van *Benkoelen*, die zijne jaarlijksche rondreis ging maken door de afdeelingen *Sloema* en *Manna*, en Mgr. wilde vergezellen tot *Tandjong Sakti* toe. De Heer v. Stenis, controleur der Ommelanden van *Benkoelen*, had de goedheid mij in zijn lichte *bendy* mede te

voeren tot aan de eerste halte, op 24 paal afstands van *Benkoelen*. De reis van een Resident naar de binnenlanden gaat altijd gepaard met veel eerbetuigingen, van den kant der bevolking bewezen aan het hoofd van bestuur, den vertegenwoordiger van het gouvernement in het gewest.

Reeds van uit *Benkoelen* werd hem een paal ver uitgeleide gedaan door een heel gevolg van rijtuigen, waarin zoowel Europeesche, Chineesche als inlandsche ambtenaren gezeten waren. Verderop bovonden zich gedurende de geheele reis bij de bevolkte gedeelten telkens inlandsche hoofden en minderen langs den weg, die aan den *Tovan-besar* hun *tabé* en *slamat* (groet) komen brengen. De hoofden zijn terstond te herkennen aan hunne met goud doorweven hoofddeksels en jasjes, met goud gegarneerde mouwen. Het verschil van rang brengt een verschil van hoofdtooisel mede, en iemand die op de hoogte is, behoeft maar naar de muts te kijken om te zien, of hij een *Pasirah*, *Depati* of *Pengawé* voor zich heeft. Dáár, waar het oponthoud van eenigen duur is, komt de bevolking des avonds bijeen om voor den Resident volksspelen, spiegelgevechten enz. te houden, afgewisseld door dansen van jongens en meisjes. Over de wijze, waarop dit alles gebeurt, zou nog veel te schrijven zijn, maar het zou ons te ver voeren; ook is het door anderen reeds dikwijls beschreven. Alleen wil ik dit nog opmerken dat het officiele dansen bij zulke gelegenheden door de inlandsche meisjes *menari boheng* genoemd wordt, d. i. „geveinsd dansen”, omdat zij eenigszins gedwongen en niet met lust en plezier dansen, zooals b. v. bij eene inlandsche bruiloft. Te *Ajer Priokan* ontmoetten wij den heer Speltie, controleur der afdeeling *Selvoema*, die aldaar bij de grens zijner afdeeling, omgeven door een stoet van inlandsche hoofden, den Resident verwelkomde. Deze heer had wederom de goedheid mij den volgenden dag in zijn licht rijtuig mede te nemen tot aan de grens der afdeeling *Manna*. Na den nacht in de *pasan grahan* doorgebracht te hebben, ging 't des anderen daags weer vooruit, daar

de Resident zijn gewone ambsbezigheden in de afdeeling *Seloema* uitstelde tot zijn terugkeer. Dien dag legden wij 32 palen af, en waren tegen 2 uur te *Tullo*; hier werd wederom overnacht, om den derden dag *Manna* te bereiken, begeleid door de H.H. v. d. Wolk, controleur, en Ouwerling, adspirant-comtreleur in de afdeeling *Manna*, die ons op de gewone wijze op de grens afwachtten, waar de Heer Speltie afscheid had genomen. Na een verblijf van een dag in de gastvrije woning van den controleur, begaven wij ons Vrijdags op weg naar *Tandjong Sukti*, welke afstand in twee dagen, gedeeltelijk per rijtuig, gedeeltelijk te paard werd afgelegd. Reeds palen ver hadden eenige Christenen zich op weg gespoed om Mgr. te begroeten; tegen 12 uur bereikten wij *Tandjong Sakti*. De Resident stapte af in de *pasangrahan*; Mgr. werd een paar honderd meters verder begeleid naar de pastorie, die evenals de kerk door de zorgen van Br. Zinken behoorlijk versierd waren om onzen hoogen gast zooveel mogelijk eer te bewijzen. Wat een drukte der inlandsche Christenen, om Z. D. H. den „Toean-Biskop” te begroeten, zijn zegen te vragen en hem daarna te bekijken! Wie zal dezen menschen, die zoo weinig te zien krijgen, hunne kinderlijke nieuwsgierigheid ten kwade duiden? Aan hunne scherpe blikken ontging niets. Ziehier een klein bewijs: een der kleinste schoolkinderen had een paar dagen na het vertrek van Mgr. een ring uit was vervaardigd, juist gelijkend op den ring des bisschops; het droeg dien aan denzelfden vinger en bracht zijne hand nu en dan aan den mond zijns buurmans om zijn ring te laten vereeren, zooals hij dit van Z. D. H. gezien had.

Den 22n Maart werd het H. Vormsel toegediend. De H.E.Gestr. Heer Resident woonde de plechtigheid bij met de overige ambtenaren. Ook was de Heer Bouchard, een Franschman, die eene onderneming te *Papar Alam* heeft, overgekomen om Mgr. te begroeten. Nog nooit aanschouwde de kleine pastorie van *Tandjong Sukti* een zoo talrijk gezelschap. Gelukkig, dat zij ten vorigen jare

wat vergroot is geworden, anders hadden wij onmogelijk aan ieder der gasten eene betamelijke ruimte aan den disch kunnen aanbieden. Maanden van te voren bereidt men zich tot zulk een gelegenheid voor; is het oogenblik daar, dan bevindt men altijd dat er een en ander ontbreekt, wat men zijn gasten wenschte aan te bieden. Ik vertrouw evenwel, dat men zoo iets niet euvel duiden zal aan een missionaris in de binnenlanden, wanneer men in aanmerking neemt hoe moeielijk het is zich zelf het noodzakelijke hier aan te schaffen. Een ander ongerief, dat echter geen reden tot droefheid geeft, is dat ons kerkje veel te klein is geworden. Mgr. heeft dan ook bepaald, dat er een nieuwe gebouwd of ten minste de tegenwoordige vergroot moet worden. De vijf dagen van het verblijf van Z. D. H. waren snel, ja veel te snel voorbij gevlogen. Er viel veel te doen en veel te bespreken. Eén dag werden er ook nog 10 heidenen gedoopt. Vrijdag, de 26e, was bepaald voor het vertrek; maar daar de Resident tamelijk ongesteld was geworden, kon hij nog niet vertrekken; Mgr. moest dus alleen de terugreis aanvaarden. Hoe gaarne ik Z. D. H. ook vergezeld hadde, moest ik daarvan afzien bij gebrek aan een paard; den weg door de bergen te voet af te leggen, is haast niet te doen. Een eind weegs deden wij met de Christenen uitgeleide, en daar besteedte Z. D. H. het paard van een inlandsch hoofd, en sloeg onder de hoede van een Manterie en eenige bedienden den weg naar *Manna* in. Voor het overige der terugreis genoot Mgr. wederom de niet genoeg te waardeeren hulp der H. H. controleurs van *Seloema* en *Benkoelen*.

Wij hopen, dat dit eerste herderlijk bezoek vele vruchten moge dragen voor deze missie. De Christenen, die het H. Sacrament des Vormsels ontvangen hebben, zijn zeker gesterkt, om hun geloof met moed en standvastigheid te belijden; iets wat te midden der heidenen zeker moed en sterkte vereischt. Mogen de heidenen door hun voorbeeld en door de barmhartige genade Gods getrokken

worden om ook oogen en hart voor het ware geloof te openen! Daarvoor smeeken wij de vurige gebeden van al de leden van den Claverbond af, aan wie wij tevens onzen hartelijken dank betuigen voor de verleende geestelijke en stoffelijke hulp.

Tandjong Sakti, 9 April 1897.

L. W. JENNISSEN.

P.S. Een paar dagen na het vertrek van Mgr. stierf een der Vormelingen; Zondags daarop werden er drie heidenen gedoopt.

CELEBES.

Uit mijn Dagboek.

Feestelijkheden in de Minahassa.

De maanden September en October schijnen bijzonder geschikt tot feestvieren in de *Minahassa*. Onze Tomohon-sche boeren en boerinnetjes ten minste kiezen bij voorkeur deze twee maanden uit, om in het huwelijksbootje te stappen, ten einde verder lief en leed eerlijk samen te deelen.

De *paddie*-oogst is achter den rug; is deze goed uitgevallen, dan trouwen er velen, want dan hebben ze volop rijst; is ze minder goed uitgevallen, dan is het getal huwelijken ook minder groot: dat houdt gelijken tred. Doch van 't jaar schijnt het al bijzonder goed gelukt te zijn, want iedere week is het maar aantekenen voor den controleur van *Tondano*, en dan 14 dagen later, na twee afkondigingen in de kerk, trouwen.

Het spant er in de verschillende kampongs; alom is feest, feest en nog eens feest, en was het nu maar in één etmaal ofte 24 uren afgelopen; maar jawel, twee, drie dagen en nachten gaan daarmee heen, en dan eten en drinken ze volop, maken muziek, zingen, dansen naar hartelust, totdat alles eindelijk op is, en eerst dan is de pret gedaan.

Ik wenschte wel, dat u het eens kondet zien, want het is de moeite waard. Vóór het huis, waar de bruiloft gevierd wordt, staat een ruim gebouw van bamboe opgeslagen, met palmbladeren of *katoe* gedekt; daar wordt versiering aangebracht van groen, bloemen en vlaggen; daar worden tafels geplaatst en een groot diner aangelegd, zoo sierlijk en fijn alsof het eene Europeesche bruiloft gold. Want dát is hier erg: in alle zaken willen

ze de Europeanen naäpen, en dikwijls gelukt het hun vrij wel, dat moet gezegd. Voor zoo'n feestviering heeft de familie natuurlijk reeds een jaar lang gespaard en een paar varkens gemest.

Overigens brengt ieder nog het zijne bij, en worden de lasten en lusten eerlijk gedeeld. Deze brengt rijst, gene kippen, een ander groenten en vruchten, de vierde draagt eieren aan en visch, nommer vijf komt met de onontbeerlijke „koekies Minahassa", mitsgaders de noodige *saguweer*, terwijl goede vrienden en familieleden met een paar flesschen arak, of jenever en bitter, ja zelfs met wijn aan bruid en bruidegom de behulpzame hand bieden, om het feest zoo schitterend mogelijk te maken. Ze eten dan ook als op een boerenkermis in Holland, en drinken ook goed; nochtans niet zóo, dat ook maar een enkele dronken zal worden. En hierin, dat moet ook gezegd, overtreffen ze de Europeanen; want ik heb hier nog nooit een mensch beschonken gezien.

Bruid en bruidegom gaan naar de kerk, alwaar het huwelijk wordt ingezegend. Zij, in een witte Europeesche japon met strooken, witte kousen en witte schoentjes aan, witte bloemen om de haarwrong, snoeren kralen om den hals en armbanden om de polsen, de onmisbare witte zakdoek in de hand, terwijl het aan odeur niet ontbreekt; — hij, in witte broek en zwarte gekleede heerenjas, ook met schoenen aan en een hoed op, dikwijls eene witte kokarde op de borst, maar altijd dragende den parasol voor zijne bruid.

Bij het uitgaan der kerk, staat de muziek aan de kerkdeur te wachten: d. w. z. éene trom en éene viool, en *musique-en-tête* gaat het huiswaarts, waar de tafel nu gedekt en gereed staat om de gasten te ontvangen.

Het zal mij nog wel heel veel moeite en woorden kosten, eer ik hen zóover heb, dat ze 's morgens onder de H. Mis komen trouwen, en Gods lieve zon zal nog dikwijls moeten op- en ondergaan, eer ze daartoe zullen besluiten.

Doch geduld en alles niet in eens! 't zal langzamerhand wel komen, maar van het huwelijk in de kerk maakt de Minakasser nog niet veel werk, wel van 't diner tehuis, — dat is het glanspunt.

Ik heb het anders al een beetje feestelijk gemaakt in de kerk; op de communiebank een wit kleed, vóór de communiebank een looper en twee stoelen voor bruidegom en bruid; op 't altaar bloemen en zes brandende kaarsen, de pastoor in rochette en stool: 't was van belang, zóo deftig was het nooit geweest, verklaarde men mij. Enfin, als ze 't maar beginnen te waardeeren, dan krijg ik hen ten slotte wel daar, waar ik ze hebben moet.

Aan het diner wordt de pastoor natuurlijk ook genoodigd, of minstens om te komen koffiedrinken; maar ik voor mij heb nog geen enkel aanbod aangenomen. Ik zeg tegen de luitjes: „Goede menschen, ik kan er niet tegen, 't is te druk voor mij; maar als er iemand ziek is en bediend moet worden, of je zit in de *soesah*, of er sterft iemand, dan hoor, dan ben ik er, daar kun je op rekenen, dat is de plaats voor den pastoor, maar spaar me asjeblief met je bruiloften.” Daarenboven ben ik dan verplicht naar iedere partij te gaan, om geen schele oogen te maken, en dat is me te machtig.

Behalve de bruiloft bij gelegenheid van een huwelijk, viert men alhier nog een ander feest, dat met het eerste in gelijken rang staat, wat den duur en de onkosten betreft, doch daarvoor moet onderdoen in deftigheid.

Ik bedoel het betrekken van een nieuw huis, hetwelk men zeer schilderachtig uitdrukt door *pasang lampo*, of zooals met te *Tomohon* zegt: *sumolo*, dat beteekent: „de lamp aansteken.” Het eigenaardige van dit festein is dan ook, dat den geheelen dag door de lamp brandt, en niet éene of twee, maar meerdere tegelijk, zoowel buiten- als binnenshuis, die door de bureu en vrienden voor die gelegenheid gaarne worden afgestaan.

Een huis te bouwen heeft voor een inlander heel wat in. Daar verloopen jaren eer hij het noodige hout bij elkaar heeft gebracht. Is het eenmaal zoover, dat het voldoende aantal balken en planken aanwezig is, dan roept hij vrienden en geburen bijeen, en met vereende krachten wordt het werk aangevat. Is de huisheer goed bij kas, dan wordt alles achtereen afgewerkt; zoo niet, dan betreft hij het met vrouw en kinderen, als het zoover gereed is, dat zij beschut zijn tegen regen en zonnestraal. De waranda met trap, deuren, vensters en zoldering worden zoo zoetjesaan aangescraft, en er verloopen soms 8 à 10 jaren eer een huis geheel af is. Is de *paddie*-oogst dan goed gelukt en hebben de varkens de vereischte zwaarte bereikt, dan roept de huisheer nogmaals vrienden en geburen bij elkaar, men werkt het huis nu geheel en al af, en . . . 't is feest, want nu moet ook de lamp plechtig ontstoken worden: *sumolo*.

Nu wordt er natuurlijk geen feestzaal vóór het huis opgeslagen, dewijl al de feestelijkheden in het nieuwe huis moeten plaats hebben. Voor de rest gebeurt alles als bij een bruiloft; groen en bloemen ontbreken niet, ja zelfs een eereboog wordt opgericht voor het nieuwe huis, dwars over den weg, met de Hollandsche driekleur in top. Des avonds wordt er geillumineerd, d. w. z. op de eerepoort worden 10 à 12 lampen geplaatst en aangestoken, 't is immers het feest van *sumolo*, en de illuminatie is in vollen gang. Honderden kinderen verdringen zich om de brandende lampen en joelen en woelen dooreen, en deelen in de vreugde der grooten, die zich intusschen te goed doen aan rijst met varkensvleesch en *saguweer*, en alles wat verder wordt opgediend om de gasten te onthalen. Dat dit feest evenwel voor eene bruiloft moet onderdoen in deftigheid, maak ik hieruit op, dat het er wat ruwer toegaat. Dag en nacht roert men er de trom en slaat op de *gong-gong*. Gelukkig hij, die er doorheen kan slapen; mijn arm hoofd kan er niet tegen; men zingt inlandsche zang-

wijzen, zeer eentoonig en saai, maar schreeuwt zóó hard dat hooren en zien u vergaan; men stampet met de voeten op den grond bij wijze van maatslag, waarbij het nieuwe huis gewis een goede proef van soliditeit moet geven om tegen aardbevingen bestand te zijn; kortom men toont den inlandschen aard weer eens, en de aap komt uit de mouw, want men vergeet de deftigheid en het nabootsen van den Europeaan. Daarom geloof ik ook, dat ze op dit feest meer plezier hebben dan bij een bruiloft, want nu kunnen ze weer eens echt nithalen.

En hiermede denkt de lezer wellicht, dat de feestelijkheden in de *Minahassa* zijn opgeteld. O neen, mijn waarde, dan vergist u zich deerlijk. Want waar de Minahasser maar een redentje vindt om *ramej-ramej* te maken, daar grijpt hij het met twee handen aan.

Daar hebt ge b. v. een begrafenis-feest. Allen, die den overledene de laatste eer komen bewijzen, en dit zijn velen, blijven ook meê eten, en die napret duurt soms drie à vier dagen en meer. Daarvoor geeft men als reden op: *akan loepa soesah*, om de droefheid te vergeten en den geest wat te verzetten.

Zoo'n begrafenis — neen die bevalt me hier niet. Men volgt de lijkbaar, doch zonder cerbied — de handen op den rug, de hoed in den nek, een pijpje of een cigarette in 't hoofd, gaat men al pratend en heel ongeregeld naar het kerkhof. Wel is het doodstil en luistert men met gespannen aandacht als de pastoor eerst aan het sterfhuis en later op het kerkhof eene toespraak houdt, maar 't is dat niet — zoodat ik maar zeggen wil, dat blijkbaar de napret weer de hoofdschotel is, en het nogmaals op een feestje uitdraait „om de *soesah* te vergeten en de droefheid te verzetten.”

Eéne zaak is hierbij nogal gelukkig, n.l. dat geen trom wordt geroerd, noch *gong* geslagen, noch violen bekrast, noch kelen worden geopend om geluiden uit te stooten, noch voeten zich bewegen ten maatslag of

dans. En bij dit alles wordt helaas de arme ziel van den afgestorvene vergeten, aan wie een „Onze Vader” beter te stade zou komen, dan zulk een feestje. Nog nooit heeft mij hier iemand om een gebed, laat staan een H. Mis gevraagd voor een overledene; hoewel ze toch zeer goed weten dat er een Vagevuur is, en er ook aan gelooven. Nochtans zullen wij met Gods hulp ook trachten daarin eenige verandering en verbetering aan te brengen. Als eene groote reden mag, behalve hunne onwetendheid of liever onverschilligheid in zake van godsdienst, worden aangemerkt, dat de Roomschen geen eigen kerkhof hebben, maar alles gemeenschappelijk is.

’t Wordt droevig, zal men mij opwerpen, en de pastoor schrijft over feestelijkheden.

Ter zake dan. Gelijk ik boven reeds vermeldde, grijpt de Minahasser iedere gelegenheid gretig aan, om een feestje te vieren; geen wonder derhalve, dat dit nogmaals plaats heeft, als een nieuwe burger of burgeres zijne intrede in de groote wereld gedaan heeft. Zoo’n geboortefeest heeft gewoonlijk plaats 8 à 10 dagen na de groote gebeurtenis, en wordt bestempeld met den naam van: *taro*h *nama*: d.i. „een naam geven”; natuurlijk: het kind moet een naam hebben. Tegenwoordig valt dit gelijktijdig met de toediening van het H. Doopsel. Luidruchtigheid heeft hierbij niet plaats; het is een echt familiefeest, een onder-onsje, waarbij de naaste familie alleen tegenwoordig is, en bestaat enkel uit een stevig middagmaal met de noodige *saguwee*r.

Een zelfden geest dragen ook de andere kleine festiviteiten, vooral als de *paddie* oogst binnen is; die loopen allen heel bedaard van stapel. Vervolgens wacht den Minahasser nog eene algemeene feestvreugde, als ieder huisgezin de noodige koekjes bakt en het laatste kwartje, dat in huis is, wordt opgemaakt, door haar, om een fleschje odeur te koopen en een zoeten geur om zich te verspreiden, door hem, om zich een busje kruit aan te schaffen en het met een geweldigen knal in rook te doen

opgaan. Ik bedoel de zoogenaamde kermis, waarmede het oude jaar besloten en de nieuwe jaarkring wordt ingezet.

En aangezien ik bij een vorige gelegenheid hierover reeds eenige nootjes uit mijn dagboek heb ten beste gegeven, kan ik gerust een punt hierbij zetten en voor ditmaal afscheid nemen van de lezers der *Berichten*, mij en mijne missie ten zeerste aanbevelend in de liefdadigheid en de gebeden der leden van den St. Claverbond.

Tomohon, 23 October 1896.

P. A. WINTJES.

FLORES.

Uit Larantoea.

Den 2den Zondag van Juli hadden we hier een leelijk ongeluk. Juist klepte men de laatste maal voor het lof, toen een werkjongen binnen de slaappleats zijn geweer ontvalt. 't Was zoo laat! Door de ijzeren-plaat van het gebouw gaat de kogel naar buiten en treft daar een onzer jongens. „*Toewan! Toewan!*” gilden de kinderen. Doch buiten het H. Oliesel kon van de andere sacramenten niets komen. Een verschijnsel, dat men meer bij den inlander ziet als hij door een ongeluk getroffen wordt: de jongen deed niets dan onzinnig schreeuwen. 's Avonds kalm geworden, kon hij biechten en stichtend ontving hij 's morgens de H. Communie.

Dra was een heele massa menschen op de been. De getroffene was de zoon van een inlandsche grootheid. Daarbij wil het gebruik, dat Jan en alleman van de familie en onderhoorigen om den zieke komen staan. Goed of kwaad voor den zieke, daarop wordt niet gelet. 't Alles overwinnend argument is ook hier: de voorvaderen deden zóo, dus ook wij moeten zóo doen, m. a. w. *adat*, de lichtzuil van den inlander in alles en vóór alles. 's Anderendaags was de getroffen jongen een lijk.

Wie den inlander kent, weet dat hij zich bij een ongeval over schuldig of onschuldig de hersens weinig kwelt. 't Is eenvoudig: „hij doodde: dus wij zullen dooden”. Een veertien dagen na dato zouden ze die logica komen toepassen.

De getroffene behoorde tot de koninklijke familie van een bergstam van den overkant der zeestraat. In vol krijgsornaat kwamen die lui met hun prauwen over

zee. Volgens de zachte, voorvaderlijke reden, moest de onvrijwillige moordenaar — een onzer werkjongens — aan stukken gesneden worden. Juist stond ik bij de Zusters, waar ik retraite gaf, toen de lui aankwamen. Wat ze zich toegetakeld hadden met pluimen en geitenvellen, om er echt woest en krijgshaftig uit te zien! Zij hielden halt bij den vader van den overleden jongen. In een grooten halven cirkel zetten ze zich voor zijn huis. Zaak oordeelde ik het dezen vader eventjes te roepen. Eene vermaning kon dezen dikwijls halfslachtigen man geen kwaad. In 't kort zei ik deze grootheid waar de zaken op stonden: te zorgen had hij dat geen dezer lui op ons erf kwam; de geweren stonden klaar; wat aan een onzer jongens geschiedde, werd aan mij gedaan en wat aan mij gedaan was, geschiedde aan de Compagnie; dus had hij voorzichtig te zijn. Dat klonk! Of de man zelf aan dat krijgsvertoon schuldig was, weet ik niet. Wat er van zij, die *philippica* hielp. Wel begonnen ze nu en dan woest te gillen en schaarden ze zich zwaaiende met hun wapens ten krijgdsdans, maar geen had het hart op ons erf te komen. Door het wijze beleid van den Radja van Larantoeka werden spoedig de zaken in der minne geschikt. Dra zaten de lui weer aan den overkant op hun berg.

Eenigen tijd daarna had hier in den nabij gelegen heidensche kampong *Waibaloen* een voorval plaats, dat een weinig licht werpt over de vele huiselijke ellenden, die 't heidendom na zich sleept: o ze zijn toch zoo gelukkig, die eenvoudige natuurkinderen! Zoo althans vele, zeer geleerde heeren, die wel eens meer uitmaken dan ze weten.

Een meisje had den huwbaren leeftijd bereikt. Volgens inlandsch gebruik, zou ze ten huwelijk gegeven worden. Men wees haar een jongen aan, doch 't meisje bedankte voor dezen; haar hart had ze een anderen geschonken; voor genen voelde ze afkeer. Doch willen of niet, gebeuren moest het, oordeelde de belanghebbende familie.

Reden is gemeenlijk wyl de aangewezen jongeling een grooteren bruidsprijs geeft. Of de dochter gelukkig of ongelukkig moet leven, is een kwestie van minder belang. Helaas, hoevele meisjes, den strijd moede, willigen eindelijk zoo'n gedwongen huwelijk in! Deze maakte een uitzondering. Onverbiddelijk bleef ze bij haar besluit. Wat men deed of niet, en of vader en moeder haar dag in dag uit bleven kwellen, ze weigerde. Eindelijk wordt haar het leven te hard. Stil sluipt ze de vaderlijke woning uit, vlucht buiten den kampong, daar langs een inlandsche bamboeladder in een der hooge palmboomen geklommen, stort ze zich dicht van den top op den grond. Dra zagen de onverstandige ouders nu geen bruid, maar een lijk hun woning binnenvoeren. Ook alweer o. a. een bewijs, dat onder de heidenen zelfmoord voorkomt. Men beweerde wel eens anders. Op welken grond weet ik ook niet. In alle geval niet uit statistieken van sterfte. Waar zou men ze vandaan halen bij die ruwe volkeren? Te Kotting woonde vroeger naast Past. IJsseldijk een tamelijk bejaarde heiden. Hij maakte een eind aan zijn leven met een vergift zoo bekend, dat, volgens 't zeggen der inlanders, zelfs een kind daarvan niet onkundig was.

Wat aangaat het tragisch uiteinde van dat Waibaloensch meisje, men denke niet dat dit een alleenstaand feit is. Zoo wat een jaar geleden, toen ik nog in Sikka was, deed zich daar in de nabijheid een soortelijk geval voor. Een heiden van de bergen wilde een meisje van 't strand ten huwelijk; 't meisje had haar liefde aan een ander geschonken, doch de bergman bood een grootere som gelds; dus is zij voor hem, besloten de liefhebbende ouders. Toen 't gewone middel te baat genomen: plagen en dwingen zonder eind. Eindelijk kan de bruid het niet meer houden; in volle vaart snelt ze, een waanzinnige gelijk, naar zee; dáár zal ze aan haar lijden een eind maken. Gelukkig wordt ze gezien en gegrepen, vóór de zelfmoord tot uitvoer kwam. Meent ge dat vader en

moeder eindelijk ophielden met het ongelukkige kind te dwingen? O neen, men begon weer van voor af aan! Ten langen lesten kregen ze hun zin. 't Meisje ging met den bergman mee.

O. L. Heer heeft niet voor niets gezegd: „Hieraan zal men erkennen, dat gij mijn leerlingen zijt, indien gij elkander liefhebt”. Zelfs ten overstaan van hun kinderen, zien wij de liefde van hen, die geen Christen zijn, dikwijls te kort schieten, vooral als er een offertje te brengen valt.

Laranteka.

M. T.

TIMOR.

I. Na tien jaar.

Het was een snikheete dag te Amsterdam, de 1e September 1886. Toch, ondanks die warmte, bewoog zich eene woelende menigte op de Stadhouderskade, want het stoomschip „Koningin Emma” zou dien dag te 10 uur naar Indië vertrekken. Hartverscheurende tooneeltjes konden daar aanschouwen: ouders namen afscheid van hunne kinderen, verwanten en vrienden zeiden elkander vaarwel en — velen gevoelden het zeer goed — misschien voor altijd. Een bonte mengelmoes van verscheidenheden boden de ruim honderd vertrekkende passagiers, onder welke ook zes missionarissen van de Sociëteit van Jezus, die de apostolische reis naar de verre Indiën gingen aanvaardden. Het waren de Eerw. Paters Jansen, Voogel en de Kuijper en de Broeders Klamer, Hansates en Been 1). Allen waren jong, gezond, sterk en vol moed, en weinig bekommerd omtrent hetgeen O. L. Heer over hen in Indië zou beschikken. „De Heer bestuurt mij en niets zal mij ontbreken:” Hunne reis was voorspoedig, en even opgewekt en welvarend als zij Holland verlaten hadden, kwamen zij den 14ⁿ October van datzelfde jaar in Insulinde's hoofdstad aan.

Pastoor Jansen kreeg al spoedig in last, om gedurende de afwezigheid van Mgr. Claessens en Past. Claessens, die den volgenden dag naar de Timor-Archipel zouden vertrekken om het H. Vormsel toe te dienen, ter assistentie in Batavia te blijven. Hospitaal- en ander ziekenbezoek, catechismus op verschillende plaatsen der stad en ander geestelijk dienstwerk, was al dadelijk de dagelijksche

1) Verg. *Berichten*, 1890 blz. 32—33.

bezigheid van den nieuwen missionaris. Na eenige maanden werd Z.Eerw. overgeplaatst naar Djoejocarta, om daar de vele dienstreizen waar te nemen. In de buitenposten, op Flores, Timor en Soemba, was echter groot gebrek aan arbeiders in den wijngaard des Heeren. Men had daar behoefte aan priesters, die kracht en lust hadden om zich de vele ontberingen en moeielijkheden van allerlei aard te getroosten en daarom was Past. Jansen de uitverkoren man om naar die woeste streken te worden gezonden, ten einde op Flores den arbeid te gaan deelen met de Eerw. Pastoors Ten Brink, Heslinga en Boelen, die destijds als vaste pastoors van Larantoeka, wel een zeer gezegenden, maar hoogst moeielijken werkkring hadden.

Nu brak voor Past. Jansen een moeitevol tijdperk aan. Tot dan toe had Z.Eerw. zich in het uitoefenen van zijn dienstwerk, behoudens een enkel geval, steeds van zijne moedertaal kunnen bedienen: nu echter moest hij noodzakelijk de Maleische taal aanleeren. Z.Eerw. begon met moed en volharding en bracht het zoover, dat hij in 't Maleisch kon preeken en catechismus geven, doch nauwelijks was de ijverige missionaris met de voor hem zoo moeilijke taalstudie zoover gevorderd, of hij werd naar Atapoepoe gezonden ter assistentie van Past. Kraaijvanger, die twee maanden later, den 6n Februari 1889, door den dood aan de missie werd ontruikt. Past. Jansen werd toen Apostolisch Missionaris in de landschappen Djenilo en Fialaran, en dus Pastoor van Midden-Timor. Zij, die den toestand der missie Timor niet of slechts ten deele kenden, wenschten Past. Jansen geluk met zijne promotie; anderen, waaronder ook Z.Eerw. zelf, begrepen dat de hem toevertrouwde post, menschelijkerwijze niet benijdenswaardig mocht heeten. Wel telde de missie Timor reeds achthonderd doopsels, en naderde een honderdtal tot de H.H. Sacramenten; maar helaas de meesten hunner waren nog zeer onwetend, om de eenvoudige reden dat nog geen enkel missionaris de lands-

taal voldoende machtig was geworden om hun onderricht te geven. Weer een andere taal (het *Tettum*) leeren, stond dus bovenaan op Past. Jansen's program. Als eerste oefening begon Z.Eerw. in de kampongs het „Onze Vader” en „Wees Gegroet” voor te bidden. Na eenige maanden bijna dagelijks daarvoor verre tochten te paard gemaakt te hebben, kwam de goede pastoor eens erg vermoeid, maar in opgewekte stemming tehuis, zeggende: „Nu heb ik eens examen afgenomen en er zijn er dertig, die geheel alleen het „Onze Vader” kunnen opzeggen”.

De missieschool van die dagen mocht eigenlijk den naam van school nog niet dragen; Past. Jansen stelde derhalve alle pogingen in het werk om daar verandering in te brengen en zijn lotwaardig streven werd al spoedig met den besten uitslag bekroond.

Toen in 1894 de strandkampongs van de missie Timor zoo vreeselijk door de cholera werden geteisterd, schitterde het waarlijk apostolisch hart van onzen herder. Met den grootsten lof moet echter hier ook de naam van Past. Adr. Mathijssen vermeld worden, die van Fialaran gekomen, in de verpeste kampongs van Djenilo eene zeer behulpzame hand kwam bieden aan Past. Jansen. Beiden drongen vol doodsverachting de vuilste krotten binnen, waar zij, genoodzaakt te staan in de uitwerpselen der zooeven aan cholera overledenen, aan de nog levenden de genademiddelen der H. Kerk toedienden.

Wij kunnen onmogelijk alles opsommen wat Past. Jansen gedurende zijn ruim zevenjarig verblijf op Timor met de genade Gods heeft tot stand gebracht. Alleenlijk zij aangestipt dat in *zijn* tijd het aantal Christenen, communicanten, huwelijken en schoolkinderen meer dan verdubbeld is.

Helaas, het groote offer, dat zoo vele missionarissen aan den goeden God moeten brengen, werd ook van Past. Jansen gevraagd, namelijk het offer der gezondheid. In de laatste jaren leed Z.Ew. bijna aanhoudend

aan malaria, zóó zelfs dat eene reis naar Europa ten laatste door de geneesheeren noodzakelijk werd geacht. Edoch, het zware missionarisleven had zijne krachten reeds te veel gesloopt en als martelaar van 't klimaat viel de vijf-en-veertigjarige missionaris den 12n Juni 1896. Dat hij ruste in vrede!

De tweede van 't zestal was de E. P. Augustinus de Kuijper.

Den 1sten December 1886 kwam Z.Ew. te Atapoepoe aan, vol jeugdig vuur om veel voor O. L. Heer te werken. Gods raadsbesluiten echter zijn ondoorgrondelijk en reeds na zestien maanden maakte een zware galkoorts een einde aan het leven van dien jeugdigen missionaris, wiens voorbeeldig religieus leven en echte apostolische geest zoo veel goeds aan de missie beloofde. Ook hij ruste in vrede!

Als den derde van de zes noemen wij Br. Timotheus Klammer. Daarover waren al de profeten van 1886 het volkomen eens, dat de twee-en-twintigjarige Br. Klammer voor de missie eene groote aanwinst zou zijn. De hooggespannen verwachtingen werden niet teleurgesteld: nog zijn er missionarissen op Midden-Flores, die er getuigen van zijn geweest hoe hij heeft gezwoegd, van den vroegen ochtend tot den laten avond; hoe hem niets te veel, niets te moeielijk was. Zijn stalen ijver, zijn onverstoorbare opgewektheid en beproefde deugd bleven zijn superioren niet onbekend en zoo viel aan Br. Klammer de onderscheiding te beurt om, in gezelschap van Br. Verster, naar de nog niet ontgonnen missie van Nieuw-Guinea te worden gezonden. „Hoera! We gaan naar den 14. en graad!” was zijn uitroep, toen hij op zijn reis derwaarts te Atapoepoe aan wal stapte. Helaas, „den 14ten graad” heeft hij nooit bereikt, doordat de malaria, de geesels der Indische kustplaatsen, hem op 29jarigen leeftijd ten grave deed dalen. R. I. P.

Nu, na tien jaren tijd, rest nog een drietal van de zes, die in 1886 hun vaderland en verwanten verlieten.

Past. W. Voogel werkte slechts enkele jaren in de missie

en moest wegens ziekte naar 't moederland terugkeeren.

Br. Hansates is nog volop werkzaam op Midden-Flores en Br. Been, steeds op zijn eerste standplaats Atapoepoe, beveelt zich zelven en de missie ootmoedig, maar dringend in de gebeden der leden van den St. Claverbond aan.

Br. B.

II. Van Atapoepoe naar Oelaro.

Beleefd verzoek ik alle lezers der „Berichten” om verschooning, wjl ik voor eene zeer alledaagsche zaak hun aandacht inroep. Of wat kan er in Holland meer alledaagsch zijn dan eene verhuizing? Maar met eene verhuizing op Timor, het uiteindje der wereld, is dat anders gesteld. De lezer zal er weldra over kunnen oordeelen.

Reeds sinds de oprichting der missie in de rijken Djenilo en Fialaran bestond het plan, dat de missionaris zich niet zoude vestigen in het dal Atapoepoe, waar de posthouder, de Chineezzen en de vreemde oosterlingen wonen, maar in eene der vele kampongs van het rijk Djenilo. Toen Past. J. Kraaijvanger z. g., in de maanden April en Mei 1883 zijne laatste dienstreis deed van Larantoeka uit, had ZEerw. met de hoofden afgesproken, dat zij zouden zorgen een huis te bouwen en in te richten vóór het einde van dat zelfde jaar en als plaats was uitgekozen de strandkampong *Kota dato* („gehucht des konings”). De Pastoor zou echter ondervinden een afspraak met inlanders gemaakt te hebben, want toen ZEerw. den 1n Augustus van dat jaar op de ree van Atapoepoe verscheen, was er door de inlanders nog geen hand uitgestoken. Door nood gedwongen, betrok ZEerw. dus een klein steenen gebouw, aan het einde van het dal Atapoepoe gelegen, op ongeveer een halfuur gaans van het strand. Jammer! want het voorloopige van deze vestiging nam ongemerkt een blijvend karakter aan, vooral toen Past. Kraaijvanger lijdende werd en ook Past. Jansen mocht er met den besten wil nog niet in slagen aan dat voorloopige een einde te maken; eerst aan zijn opvolger zoude het gegeven zijn op het Kerstfeest van 1896 voor een groot gedeelte ten minste veler wenschen vervuld te zien.

Op het Kerstfeest '96 waren namelijk de werkzaamheden zoover gevorderd, dat wij *Atapoepoe* konden ontruimen en de Pastoor met de Broeders en de kinderen gehuisvest konden worden te *Oelaro*. Sedert den 1n Mei '96, toen de werkzaamheden voorgoed en op grootere schaal begonnen waren, hadden wij ons zeer moeten behelpen. Alles wat te *Atapoepoe* afgebroken en naar *Oelaro* kon overgebracht worden, werd stuk voor stuk voor den grond gehaald. De onkosten werden zoo wel geringer, maar de Broeder, die daar met de kinderen was achtergebleven, moest iederen dag zich meer inkrimpen en behelpen. Te *Oelaro* herrezen stuk voor stuk of werden opnieuw de gebouwen opgetrokken, zoodat daar altijd onvoltooid werk was en men zich vanzelf moest blijven behelpen.

Toch vierden wij het Kerstfeest van het jaar 1896 met groote opgewektheid. Onze hulpkerk was wederom voor het eerst plechtig versierd; al onze schoonere kerk-sieraden, die reeds een halfjaar niet gebruikt waren, kwamen op dit feest wederom voor den dag; de wierookwolken vulden weer ons nederig kerkgebouw en stegen in kringen ten hemel, als een beeld onzer vurige dankgebeden tot God. Ook onze Christenen deelden in onze gemoedsstemming en waren in grooten getale opgekomen om de H. Mis te hooren; slechts weinigen ontbraken dien dag of den volgenden dag aan de Tafel des Heeren.

Want ook onze Christenen hadden zich moeten behelpen. Sedert den 1n Mei behoefden zij nu wel niet meer van één tot anderhalf uur te loopen om de H. Mis te hooren; immers op één kampong na, liggen al de kampongs nu zeer dicht bij de kerk; maar mijn hemel! welke kerk! Eerst hadden wij de timmerloods, die tevens bergplaats, ka'kloods en woonhuis was, daarvoor moeten gebruiken. Daags vóór de Zon- en Feestdagen, moesten alle handen helpen om op te ruimen wat opgeruimd kon worden, opdat er den volgenden dag plaats zoude zijn voor

meerderen om de H. Mis te hooren. Ik zie nog de goede moeder Rudolphis van Maumeri eerst hare handen samen slaan en zich daarna met beide het gelaat bedekken, toen zij op haar terugreis van Soerabaya ons kerkhuisje bezocht, want „kerk” mag ik niet zeggen. Toch, als vreesde zij ons ontmoedigd te hebben, sprak zij ons moed in door er op te wijzen, dat eens al de ellende zoude ophouden, als wij ons lief kerkgebouwtje van *Atapoepoe* naar *Oelaro* zouden hebben overgebracht.

Die verbetering begon ook reeds den 17n September, toen een gedeelte der nieuwe woning zoover gevorderd was, dat deze door ons kon betrokken worden. Met den pastoor verhuisden ook altaar en kerk naar de nieuwe woning. Nu behoefden alleen op Zon- en Feestdagen de sporen van ons huiselijk leven te verdwijnen om plaats te maken voor de godvruchtige kerkgangers. Onze be-
huizing was echter nog te klein om plaats aan te bieden aan allen en zodoende bleven de mannen buiten zitten in de open lucht, terwijl zij als hoffelijke ridders aan de vrouwen de geheele beschikbare ruimte onder het dak overlieten. Zoodra echter het nieuwe gebouw, dat bestemd is tot slaapplaats der kinderen, op den 18n December genoegzaam was afgewerkt, werd er besloten dit gebouw voorloopig te onttrekken aan zijne bestemming en tot kerk in te richten. Moge de goede God ons bewaren voor een „voorloopig” van vele jaren! Nu bevat de kerk ruimte genoeg, zoodat ten minste met zware regenbuien allen daarin een plaatsje kunnen vinden.

Het werd tijd ook, want op den 3n Kerstdag, begon de Westmoeson voorgoed zijn scepter te zwaaien en bij stroomen plaste nu de regen, die als een echte potentaat zich sinds Juni had laten wachten, uit de wolken neder. Tot nu toe heeft God ons op bijzondere wijze geholpen en gezegend, wij bekennen het met een dankbaar hart: nu wonen wij te midden van onze Christenen, nu kunnen wij beginnen.

Om den lezer een goed denkbeeld te geven van de

plaats waar de verhuizing plaats heeft, moeten wij ons eenige mijlen ver van de kust in zee verplaatst denken. Stellen wij ons dus voor, dat wij met een der Indische stoomschepen naar Timor stevenen; zoodra wij het eiland naderen, zien wij slechts hooge bergen en het schijnt in de verte of die bergen loodrecht en aaneengesloten uit de zee oprijzen. Naderen wij echter dichter het eiland, dan bemerken wij hoe er tusschen de zee en de bergen nog eene vlakke ligt, en dat de bergen op eenige punten tot aan zee doorloopen en op andere punten zich meer of minder van de zee verwijderen.

Aan de zee vormen zich dus dalen of valleien, die van eene zijde open zijn aan de zee, maar overigens rondom ingesloten zijn door het gebergte. Een dezer valleien, die zeer eng is, draagt den naam van *Atapoepoe* en is de zetel van het Nederlandsche bestuur, wijl daar eene goede ankerplaats voor schepen gevonden wordt en ook een diep landwaarts inloopende baai groot gemak geeft voor de kleinere zeevaartuigen, die daar geheel het jaar kunnen binnenloopen. Reeds sedert lang is dit dal door de koningen van Djenilo aan het Nederlandsche gouvernement in eigendom afgestaan. Wil men nu dit dal verlaten, hetzij rechts of links, dan moet men altijd door de zee zijn weg kiezen om de rotsen om te loopen, die met haar voet in zee staan.

Een andere dezer valleien is veel grooter en bevat vele kampongs van het rijk Djenilo wijl geheel de strandbevolking, die tot Djenilo behoort, uitsluitend in dat dal gehuisvest is. Daar ligt ook diep landwaarts in het ons dierbare plekje, dat den naam van *Oelaro* draagt. Wilde dus de pastoor zich vroeger naar de Christenen begeven, dan moest hij eerst geheel het dal *Atapoepoe* doorloopen tot aan de zee, dan vervolgens rechts omslaan, door de zee langs de rotsen loopen om in het volgende dal de verschillende kampongs te bezoeken. De Christenen, om naar de kerk te gaan, moesten denzelfden weg afleggen, maar in omgekeerde richting. Het zal dus nu

wel niemand meer verwonderen, dat een bezoek aan de kerk voor onze Christenen bijna gelijk stond aan eene buitenlandsche reis. Nu wonen zij veel dichter bij den pastoor. Reeds heb ik het ondervonnen dat zij voor vele kleine huwelijksaangelegenheden en oneenigheden eenvoudig naar den pastoor kwamen om raad en hulp.

Moge de goede God dus al onze moeite en zorgen rijk beloonen door in onze jonge Christenheid de deugden van geloof en hoop en liefde dieper wortel te doen schieten; moge de goede God geven, dat de offers van tijdelijke gaven, door de leden van den Claverbond hier uitgestrooid, rijke hemelsche vruchten voor deze arme bevolking voortbrengen!

Zooals ik hier boven zeide, heeft het denkbeeld van verhuizen in Holland niets bijzonders, maar hier in een achterhoek van Indië te verhuizen, niet met huisraad alleen, maar met alles wat niet steenvast is, met huis en al, dat heeft wel iets te beteekenen. Als men slechts bedenkt dat op Java, waar alles veel beter geregeld en ingericht is, niemand bij overplaatsing zijn huisraad medeneemt, maar alles eenvoudig op de plaats van vertrek verkoopt, om later bij aankomst op de nieuwe standplaats alles wederom nieuw aan te schaffen, dan moet men besluiten, dat eene zeer gewone verhuizing, en nog wel op de meest bevoorrechte plekjes van Indië, vele moeilijkheden medebrengt, laat staan dan in een wildernis, zooals wij bewonen.

Toen ik op den tweeden Paaschdag van het jaar 1896 voorgoed mijne keuze op een terrein gevestigd en den volgenden dag met Br. Moehle dat terrein ging bezoeken, stonden wij in eene wildernis. Twee jongens met hakmessen vergezelden ons, om overal voor onze voeten en ons hoofd een doortocht te banen. Hier en daar vonden wij wel een karbouwenpad, maar wijl ons vel zoo dik niet is als hun huid en geheel onze persoon niet zoo gewichtig is als een karbouw, die alles onder zijne pooten plat trapt, was het voor ons onmogelijk zonder

hakmessen ook de paden door te komen. Het eerste werk was het openhakken van een voldoende terrein om er een loods op te bouwen, die, zooals wij reeds zeiden, later tot werkplaats, bewaarplaats, kerk en huis dienen moest.

Toen het nu voor ieder duidelijk was, dat wij er ernstig over dachten om *Atapoepoe* te verlaten, konden wij een begin maken met de besprekingen met de bevolking en de hoofden, om het noodige hout te kappen en te brengen, om zand en steenen te halen, enz., enz., maar helaas! toen begon ook voor goed onze ellende. Wie ooit met inlanders heeft moeten werken, begrijpt ten volle wat ik zeggen wil met deze woorden en begrijpt ook tevens hoe onmogelijk het is om deze ellende voor Hollanders naar eisch te schilderen. Uren en dagen moet men praten met het grootste geduld over eene zelfde zaak en na al dat gepraat ziet men niet dat men iets is gevorderd. Na al dat praten krijgt men geen stellig antwoord, maar zij zullen u zeggen: „Misschien, mijnheer”, of „Mijnheer zegt het”, of „Mijnheer spreekt zeer juist”, of „Ik heb er nog niet over gedacht”. Toch mag men nog van geluk spreken als men zulk een niets beduidend antwoord krijgt; want zegt een inlander „Ja, mijnheer, ik zal beginnen”, dan is later het leed der bittere teleurstelling nog veel zwaarder, want er gebeurt toch niets. Goddank zijn wij hier reeds bij den een of ander zoover gekomen, dat zij eenige teekenen van verlegenheid toonen, als zij ons later ontmoeten. Maar niet allen zijn zoo verlegen. Is men dan nog dwaas genoeg die menschen over hunne handelwijze te onderhouden, dan vertellen zij u zonder blikken of blozen de ongerijmdste geschiedenissen, waardoor zij hun woord niet hebben kunnen gestand doen. In zulke gevallen is het gewoonlijk het best: hooren, zien en zwijgen, en maar hopen, dat wij over 25 jaren vooruitgang zullen bespeuren. Beginnen zij eindelijk te werken, dan moet men nog zijn geduld met beide handen vasthouden,

want voor elke schaft werk moet men ze weer door praten en paaien daar zoeken te brengen, waar men ze hebben wil. Waarlijk, hier ziet men dat, zooals de natuurkunde leert, de lichamen „traag” zijn en zonder een geweldigen stoot niet in beweging komen. Jammer maar dat de andere helft van dezelfde wet niet verbiedt de eenmaal ontvangen beweging uit eigen kracht te staken. Want van aanpakken weten zij niet, maar uitscheiden doen zij als van zelf. Is het eenmaal zoover gekomen, dat de *temoekoem* (hoofden), of de *dato* (man van invloed), of de *nai* (koning), het bevel gegeven heeft om de werkzaamheden door de bevolking te doen uitvoeren, dan komt een ieder zoo vroeg of zoo laat als hij verkiest. Het is al zeer veel als de hoofden niet eerst eenige malen hunne *adjanti* (waarschijnlijk van *adjudanti*, uit het Portugeesch ingevoerd) met bedreigingen naar de kampongs moeten zenden, dat zoo zij niet gehoorzamen hunne varkens zullen doodgeschoten worden, enz., enz.

Is het werk dan begonnen, dan is ieder zeer gemakkelijk er toe te vinden om bevelen te geven; allen schreeuwen, omdat er geen orde is, maar niemand pakt aan of eerst moet het hoofd wederom zijne longen uitgeschreeuwd en als een bezetene rondgelopen hebben. Moet er bijv. zand of steenen gedragen worden, dan weet ieder hoeveel maal een ander al gedragen heeft en hij geeft er de brui van een kist of mand op te nemen, als niet eerst allen zooveel gedragen hebben als hij. Gelukkig is men als er wat opgeschoten knapen medewerken, want dezen zijn dan de zondebokken als er wat hapert; allen schreeuwen dan dat zij te lui zijn, dat zij niets uitvoeren, dat zij alleen bij „Mijnheer” eten en niet werken willen. Soms worden zij dan overbluft en zij pakken het werk aan en wij gaan weer een stapje vooruit. Gaat het werk van den koning of van de hoofden uit, dan heet het dat „Mijnheer” niets behoeft te betalen, maar „Mijnheer” moet rijst en tabak geven aan allen en aan de hoofden nog vleesch of visch en *sirik* en

pisang om te kauwen. Neemt men nu in aanmerking hoeveel er bij zulk eene wijze van werken geluierd wordt, hoe weinig de bevelen van „Mijnheer” worden opgevolgd, en hoe iedereen een zoo groot mogelijke portie rijst en tabak verbruikt, dan weet ik niet wat voordeelijker voor onze beurs is: of in dagloon te laten werken of het genadebrood der bevolking te eten. Om de bevolking echter meer aan ons te gewennen en te verbinden, hebben wij toch veel door de geheele bevolking doen uitvoeren. Want een eerste vereischte om elkander te beminnen is elkander te kennen en daartoe is het noodig met elkander in aanraking te komen.

Op slot van rekening zijn vele nooden geleden, maar wij mogen nu ook nederzien op ons werk met vreugde en dankbaarheid in het hart. Gedeeltelijk zijn alle oude gebouwen van *Atapoepoe* overgebracht en staan hier nu wederom overeind; gedeeltelijk verrezen er ook nieuwe gebouwen, wijl de oude niet overgebracht konden worden. De inrichting en het materiaal onzer gebouwen is zeer eenvoudig, maar wij hopen dat alles doelmatig zal bevonden worden. De wanden bestaan uit houten palen, waarop houten daksporten rusten. De bedekking van het dak zijn de bladeren van den sago-boom, de wanden der gebouwen zijn van gegolfd dakzink, de bevloering is van cement. Het eenig sieraad zou men de nette bewerking van al het houtwerk kunnen noemen, want wijl wij niets dan de aalmoezen van den St. Claverbond tot bron hadden om alle onkosten te bestrijden, meenden wij alles zoo weinig kostbaar mogelijk in te moeten richten, zonder nochtans te schaden aan sterkte of doelmatigheid.

Ten slotte zeggen wij hartelijk dank aan allen, die iets hebben bijgebracht om deze verbetering in onze missie tot stand te brengen en niet het minst aan alle leden van den St. Claverbond, die door hunne vele *kleine* bijdragen *grote* zaken in Indië tot stand kunnen brengen.

TH. VAN SWIETEN.

KEI-EILANDEN.

Uit een brief van Br. J. Lancee.

Kei-Langgoer, 21 Febr. 1897.

„De Pastoors zijn begin November veertien dagen op reis geweest en hebben geheel het eiland Groot-Kei omgevaren en op alle kampongs van eenige beteekenis met de menschen gesproken; maar nergens toonde men veel belangstelling. Toen de Pastoors thuis kwamen, werd er besloten om te bouwen op een kampong, genaamd *Orchii II*; daar moest ik toen met 40 jongens heen om een klein kerkje en huis voor den Pastoor te bouwen. Ik was daar wel een beetje bang voor; niet dat men mij kwaad zou doen, daar zijn de Keineezen te goed of liever te laf voor, maar dat men zou weigeren om grond af te staan voor bouwterrein; de Pastoor echter zei: „goed- of kwaadschiks, bouw maar!”

Het is met een prauw zeilen en roeien drie dagen en drie nachten van hier. Wij vertrokken met twee prauwen, volgeladen met hout, terwijl op iedere prauw twintig werkjongens waren. Een ging vooruit, want ik moest eerst nog bij den posthouder van Groot-Kei aan, om een brief voor het onteigenen van boomen te halen. De jongens op de eerste prauw waren zoo vroolijk op reis gegaan, maar toen ik op *Orchii-II* kwam, was alle blijdschap geweken; de prauw was nog geladen, want de *orang kaya* had gezegd, dat hij niet wilde, dat er gebouwd zou worden. Eerst ging ik zoo lief als het mij mogelijk was, praten en liet mijn briefje van den posthouder zien. Ja, als men dan niet beletten kon, dat er gebouwd werd, verzocht men, of de Pastoor daar niet ging wonen, omdat er zulke mooie klapperboomen stonden. Hoewel mij thuis gezegd was, waar ik bouwen moest,

dacht ik, om hen goed te stemmen, beter te doen, niet op die plaats te bouwen. Nu vroeg ik wat water om te drinken. Zooals U Eerw. kan denken, hier in die hitte krijgt men een dorstig hart; nu, Pater, water mag toch wel, niet waar? Men bracht mij water, wat niet te drinken was. Ik vroeg of er geen ander was, en het antwoord luidde: „Neen, als de Pastoor hier komt wonen, zal hij veel *soesah* (last) hebben”. Toch trouwde ik hen niet. Ik zei aan de jongens van Langgoer: „Gaat eens zoeken, of er ook goed drinkwater te vinden is”, en jawel na een uur kwamen zij met goed drinkwater aan. Nu, dacht ik: als men Past. Kusters zoo plaagt, als die hier voorgoed moet wonen, dan is het geen leven. 's Avonds ging ik met vier jongens in een klein prauwtje naar Langgoer terug. Daar dat vaartuig geheel open was, werd in twee dagen tijd door de felle zon mijne geheele huid als verschroeid; al het vel viel er bij lappen af, ook zelfs onder mijn kleeren: zulk een kracht heeft de zon hier. Ik had den thermometer naast mij liggen; deze was van 's morgens 10 tot 's middags 3 uur onafgebroken 56° Celsius of 135° Fahrenheit. (1) 's Nachts om 12 uur kwam ik op Langgoer, wekte den Pastoor en vertelde de geschiedenis; at een paar boterhammen (want ik had honger als een wolf: in geen 36 uur iets gegeten), stak er nog een paar in mijn zak, ook een flesch met koffie en ging dienzelfden nacht om 1 uur weer naar Groot-Kei, om de jongens terug te halen. Het hout voor het huis bleef daar liggen, tot wij tijding van Java krijgen, wat er met Groot-Kei gedaan moet worden.”

(1) Zijn deze getallen juist, dan moet die fabelachtige hitte, door den thermometer geteekend, worden toegeschreven aan de bijzondere omstandigheden, waarin zich deze waarschijnlijk bevond: op een gloeiende houten bank enz. In geen geval kan de warmte der lucht zóó hoog zijn geweest. (Red.)

Uit een brief van Past. Kusters 1) van dezelfde maand nemen wij het volgend *post-scriptum* over: „Indien ik, zooals ik gemeend had dat gebeuren zou, in December naar *Orchii-ill* op Groot-Kei verhuisd was, dan zou ik, in Januari reeds, mijne woning met een geheelen kampong hebben zien afbranden. Het feit heeft plaats gehad, terwijl bijna de geheele bevolking gezamenlijk was uitgegaan om visch te vangen. Nu is echter gelukkig ons hout, voor het huis bestemd, gespaard gebleven, wijl het buiten den kampong was neergelegd.”

1) In de *Maandrozen* v. Juni II. bl. 216.

Verschillende Mededeelingen.

Van 22 Mei tot einde Augustus was Mgr. Staal voornemens eene groote Vormreis naar de *Kei*-eilanden (v. 13—ong. 30 Juni) en *Menado* te doen. Past. C. v. d. Heijden, die, om gezondheidsredenen twee maanden te Ambon doorbracht en aldaar en te Banda de Vormelingen voorbereidde, zou met Mgr. naar *Kei* terugkeeren. (*Zie echter hieronder*).

* *

Naar wij uit goede bron vernemen, zullen binnen een niet te lang tijdsverloop ook Zusters van het H. Gezelschap van J. M. J. (Postelstraat, 's Hertogenbosch) naar Indië vertrekken, om in de Missie werkzaam te zijn.

* *

Als opvolger van Past. J. Keijzer z. g., is den 18^e Januari van dit jaar, tot Overste der Missie in onze Oostindische bezittingen benoemd de ZeerEerw. Pater W. Hellings.

ZEw. werd 21 Mei 1854 te Schijndel (N. B.) geboren, trad 26 Sept. 1879 in de Sociëteit v. Jezus en vertrok in October 1893 naar Indië, waar hij sinds 1895 te Semarang werkzaam is geweest.

* *

De gezondheidstoestand van den ZeerEerw. Past. P. van Santen is gelukkig weder zoo ten goede gekeerd, dat ZEw. sinds eenigen tijd zijne gewone werkzaamheden te Soerabaya heeft kunnen hervatten.

* *

Den 1n September e. k. hoopt Past. C. Wenneker, te Batavia, den dag te herdenken, waarop ZEw. vóór 25 jaar het H. Priesterschap ontving.

Reeds maakte men voor dien zelfden dag toebereidselen ter viering van het zilveren priesterfeest van Mgr. Staal, doch helaas! onder het afdrucken dezer bladzijden meldt een draadbericht van 11 Juli het overlijden van den volgiijverigen en beminden kerkvoogd. Wij kunnen hier nog slechts een hartelijk gebed voor de rust zijner ziel verzoeken.

BUITENGEWONE GIFTEN.

Eindhoven. Van twee dames, ter eere van den	
H. Antonius van Padua, uit dankbaarheid	f 5.—.
Boksemeer. Voor den St. Claverbond	- 10.—.
Hoeven (Seminarie). Van N. N.	- 5.—.
Den Haag. Voor oude postzegels	- 30.—.
Van N. uit Roermond	- 5.—.
Van een Duitsch geestelijke voor den St. Claverbond	- 2.40.
Van eene familie uit Antwerpen.	- 24.—.
Van Past. Hooyman, te Irnsum	- 5.—.
Gymnasium Katwijk. Opbrengst van postzegels	
en bladtin	- 91.98.
Waspik. Tot ondersteuning der missie onder de	
inboorlingen. Opbrengst eener tombola. Op	
hoop van navolging	. 40.—.

Alle giften, hoe klein ook, worden met dankbaarheid aanvaard en geregeld wordt den gevers bericht van ontvangst gezonden. Om de lijst echter niet te zeer uit te breiden, worden alleen buitengewone giften van minstens f 5.— afzonderlijk vermeld, van kleinere wordt het *gezamenlijke* bedrag opgegeven.

's-Gravenhage, 30 Juni 1897.

J. C. ALBERDINGK THIJM, S. J.

INHOUD.

Bladz.

JAVA.

- I. Kerk en school onder de Javanen. L. HEBRANS. 5.
 II. Inwijding der kapel te „Villa Angela”. M^{re} ***. 11.

SUMATRA.

- I. Padang. A. „Vox Domini” — „De stem des
 Heeren”. P. NEYBOER 14.
 B. Nieuwe scholen, Z^r LUCINE 21.
 C. Hooge Bezoekers. Kerstfeest.
 Z^r LUCINE 26.
 II. Atjeh. Kerkelijke beschouwing over Groot-
 Atjeh en Onderhoorigheden, 1896. H. VERBRAAK. 30.
 III. Tandjong Sakti. Bezoek van Mgr. Staal. L. JEN-
 NISSEN 41.

CELEBES.

- Uit mijn dagboek. Feestelijkheden in de Mina-
 hassa. P. WINTJES 50.

FLORES.

- Uit Larantoeke, M. T. 57.

TIMOR.

- I. Na tien jaar. Br. B. 61.
 II. Van Atapoepoe naar Oclaro. TH. VAN SWIETEN 66.

KEI-EILANDEN.

- Uit een brief van Br. J. LANCÉE 74.

- Verschillende Mededeelingen 77.
 Buitengewone giften 79.
-